

sa Farina ügyének kapcsán: „Ez az eset is azt bizonyítja, hogy a szakértők eddigi megfigyelései milyen hiányos alapon nyugodtak, és mennyire szükség van az új pszichiátriai és kísérleti módszerekre.”

A francia és az olasz eset sajátos hasonlóságokkal bír:

- Az ölési cselekményt megvalósító bűnelkövetők mindkét esetben örültek, anamnézisükben gyermekkoruk óta fennálló elmebetegség szerepel.
- Az ölési cselekményt követően azonban mindketten valódi elmebajuktól eltérő örültséget próbálnak tetetni, így remélve a halálbüntetés elkerülését.
- Fogva tartásuk alatt értelmesen, érthetően írják le tettüket. Egészségi állapotuk, családi környezetük és élettörténetük részletes bemutatása épelméjű személyiség esetében is elismerésre méltó teljesítmény lenne, betegként különösen az.
- A büntető igazságszolgáltatás mindkét bűnelkövetővel szemben tehetetlenül állt.
- A végső döntésben a szakmájukhoz értő orvos szakértők megalapozott szakvéleménye segítette a döntéshozókat (a francia esetben a kegyelmezési jogával élő királyt, második esetben az olasz büntetőbíró-ságot).

A két ügy nyilvánvalóvá teszi, hogy egyes területeken nem elégséges a büntetőbíró szakmai tudása, igazságügyi orvos szakértő bevonása nélkül nem képes felelős ítéletet hozni a tettes beszámítási képességéről.

A Farina és Rivière eseteihez hasonló bűnügyek törték át a klasszikus büntetőjogi iskola ezen a téren korlátolt álláspontját, miszerint az elkövető személyét nem kell figyelembe venni a tett megtorlásakor.

Az angolszász jogrendszer is ebben az időben szembeült a beszámíthatatlan bűnelkövetővel szembeni intézkedés nehéz kérdésével. 1843-ban jelent meg a M’Naghten Rule, amely szerint fel kell menteni azt a bűnelkövetőt, aki nem rendelkezik beszámítási képességgel, vagy elmebeli állapota miatt nem képes a „right-wrong” közötti különbségtételre.¹²

Herz Oszkár írta, hogy a 20. század elején még két évente tartottak elmeorvosi kongresszusokat, ahol a jogász és az orvos szakma megtárgyalta az igazságügyi elmekörtan kérdéseit.¹³ Egy-egy ilyen kongresszus, a közös kutatás mind az orvostudományt, mind a jogtudományt előreviszi, és harmóniát képes teremteni a büntetőjog és a pszichiátria között. Ma sem szabadna elhanyagolnunk e területet, hisz a pszichiáter szakma beszámítási fogalma és a büntetőjogi értelemben vett beszámíthatóság közös értelmezése adja a megnyugtató alapot a beszámítási képességükben korlátozott vagy kizárt bűnelkövetők esetében a megfelelő állami reagálásra, a társadalom biztonságának garantálására.

A beteg elméjű bűnelkövető valódi bűnhődését a latin szentencia fogalmazza meg legplasztikusabban: „Furiosus solo furore punitur”, azaz elég büntetés az örült számára, hogy örült.

Jegyzetek

¹ Beccaria, C.: *A bűnökről és a büntetésekről* (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1989. 31. p.).

² Uo., 25. p.

³ Uo., 26. p.

⁴ Uo., 29. p.

⁵ Foucault, M.: *Én, Pierre Rivière, aki lemészároltam anyámat, húgomat és öcsémeket. Egy XIX. századi szülőgyilkosság* (Jószöveg könyvek, Budapest, 1999).

⁶ Uo., 64. p.

⁷ Uo., 111. p.

⁸ Uo., 118. p.

⁹ Uo., 179. p.

¹⁰ Uo., 180. p.

¹¹ Lombroso, C.: *Lángész és örültség* (Budapest, a Magyar Kereskedelmi Közlöny Hírlap- és Könyvkiadó-Vállalat kiadása. 1910. 58. p.).

¹² M’Naghten’s case (1843), United Kingdom House of Lords Decisions J 16.

¹³ Herz Oszkár: *Gyakorlati törvényszéki elmekörtan* (Budapest, 1929).

Herke Csongor

A súlyosítási tilalom fogalma történelmi és jogelméleti megközelítésben – A jogintézmény hazai történelmi fejlődése 1962-től*

3.3. A súlyosítási tilalom 1962–1973 között

Az 1962-es Be. a 264. §-ában (először a magyar büntető perjogban) külön alcím alatt szabályozta a súlyosítási tilalmat. Ezen rendelkezés szerint (az 1958-as Bpn. által már megszilárdított szabályozásnak megfelelően) igen szigorú súlyosítási tilalom érvényesült a büntetőeljárásban: az elsőfokú bíróság által felmentett terhelt bűnösségét megállapítani, illetőleg bűnösnek kimondott terhelt büntetését súlyosítani akkor is csak a terhelt terhére bejelentett fellebbezés esetén volt lehetséges, ha a másodfokú bíróság a tényállást kiegészítette vagy helyesbítette. Ennek a súlyosítási tilalomnak tehát Molnár szerint¹ három előfeltétele volt:

- a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiánya;
- a vádlott javára szóló lényeges (az elsőfokú bíróság által elkövetett) anyagi jogszabálysértés;
- ne legyen szükség bizonyos okok miatti hatályon kívül helyezésre (a többi hatályon kívül helyezési okot a súlyosítási tilalom „háttérbe szorította”). Ez a szabály élt a megismételt eljárásban is azzal, hogy ez a rendelkezés nem volt irányadó.

- a három legsúlyosabb eljárási szabálysértés miatt történt hatályon kívül helyezés esetén (247. § [1] bekezdés a)–c) pont) a bíróság nem volt törvényesen megalakítva; az ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt vagy olyan bírót vett részt, aki nem volt mindvégig jelen a tárgyaláson; a bíróság hatáskörét túllépte, illetve a hatáskörébe tartozó ügyet ahhoz nem tartozónak nyilvánított vagy jogszabálynak a kizárólagos illetékességre vonatkozó rendelkezését sértette meg);²

- a „háromszoros nóvum”³ esetén, azaz ha a megismételt eljárásban új bizonyítékok⁴ merültek fel, és ezek alapján a bíróság olyan új tényeket⁵ állapított meg, amelyek folytán súlyosabb minősítést kellett alkalmazni, vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetést kellett kiszabni, avagy – ha az ügyész vagy a magánvádló a vádat kiterjesztette – a terhelt bűnösségét más bűncselekményben is meg kellett állapítani.

A BH 1959/6. sz. eseti döntés alapján az 1951-es Bp. alkalmazása során kialakult gyakorlatot a BJD 2248-as döntés nemhogy megszállította, hanem több tekintetben konkretizálta is. Eszerint, ha a megismételt eljárásban kiderült, hogy a bűncselekmény helyes minősítése esetén az alapügyben eljáró elsőfokú bíróság mégsem lépte túl hatáskörét, akkor hiába emiatt történt a hatályon kívül helyezés, ez nem oldotta fel a súlyosítási tilalmat. E tekintetben az is közömbös volt, hogy a megismételt eljárás során eljáró elsőfokú bíróság nem a korábbi elsőfokú bíróság által megállapítottal azonosan minősítette a bűncselekményt, ha az új, helyes minősítés szerint a korábban eljáró elsőfokú bíróság nem lépte túl hatáskörét.⁶

A „háromszoros nóvum” az 1954-es Bpn.-t követően még csak „kétszeres nóvum” volt, mivel akkor még a törvény nem követelte meg, hogy az új tényeket az újból eljáró elsőfokú bíróság új bizonyítékok alapján állapítsa meg. Már az 1958-as Bpn. is megváltoztatta ezt a rendelkezést, és az 1962-es Be. már ennek megfelelően „háromszoros nóvumot” követelt meg a súlyosítási tilalom feloldásához. Ennek oka egyébként az volt, hogy a perújításhoz is új bizonyítékra volt szükség, és ez a kivétel a súlyosítási tilalom alól éppen a feleslegesen elhúzó perújítást megelőzendő került a Be. szövegébe. A „háromszoros nóvum” alapján vádkiterjesztésre csak akkor volt szükség, ha az újabb ténymegállapítás alapján anyagi halmazatban álló újabb bűncselekményt kellett megállapítani. Ha tehát az újabb ténymegállapítás csak az alaki halmazatot alapozta meg, akkor nem kellett emiatt külön a vádat kiterjeszteni, és szabadon lehetett súlyosítani.⁷ Barbarics szerint viszont az így megállapított alaki halmazat esetén a súlyosítási tilalom tovább érvényesült.⁸

Az „új bizonyíték” fogalmát egyesek tágabban, mások szűkebben határozták meg. Utóbbiak közé tartozott Bar-

barics is, aki szerint még akkor sem lehetett új bizonyítékról beszélni, ha az elsőfokú bíróság elutasított egy bizonyítási indítványt, majd a megismételt eljárásban mégis sor került a korábban elutasított bizonyításra, és ennek eredményeképpen vettek fel egy olyan új bizonyítékot, amely alapján új tényt kellett megállapítani. Ennek oka szerinte az, hogy olyan körülményekről van szó, amelyekről a bíróság egyszer már állást foglalt. Ennek kissé ellentmondva ugyanakkor megállapította, hogy a BJD 3500. alapján új bizonyítéknak kellett tekinteni az alapügyben objektív okokból ki nem hallgatott tanú vallomását, sőt az alapügyben kihallgatott tanúnak a más tényekre tett vallomását is.⁹

A megismételt eljárás során a súlyosítási tilalom az előzőleg elsőfokon kiszabott büntetéshez képest élt.¹⁰ Molnár szerint ismételt hatályon kívül helyezés esetén szintén az „első ízben” kiszabott büntetéshez (elítéléshez) képest állt be a súlyosítási tilalom,¹¹ amit annyival kiegészítenénk, hogy a többszöri hatályon kívül helyezés esetén mind egyik elsőfokú ítélettel kapcsolatban benyújtott fellebbezést vizsgálni kellett, hogy azok alapján beáll-e a súlyosítási tilalom. Nem érvényesült ugyanakkor a súlyosítási tilalom az 1962-es Be. szerint, ha a kasszációra a törvényességi óvás folytán került sor (BJD 2303.).

A teljes revízió elvéből következően ha a terhelt terhére bejelentettek fellebbezést, akkor ennek a fellebbezésnek a konkrét tartalma már nem kötötte a másodfokú bíróságot. Azaz ha az ügyész pl. csak a súlyosabb minősítés végett jelentett be a terhelt terhére fellebbezést, de az elsőfokon kiszabott büntetés mértékét megfelelőnek tartotta, a másodfokú bíróság akkor is kiszabhatta súlyosabb büntetést (BK 316.; BK 418.). Ugyanígy: ha a terheltet több bűncselekmény miatt ítélték el, és az ügyész csak az egyik miatt (esetleg éppen egy felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezés miatt) nyújtott be fellebbezést, akkor a másodfokú bíróság a fellebbezéssel nem érintett bűncselekményeket is görcső alá vette a teljes felülbírálati kötelezettsége miatt, és akár a terhelt terhére benyújtott fellebbezéssel nem érintett bűncselekmények minősítését is súlyosíthatta, éppen ezek miatt a büntetés súlyosítására is sor kerülhetett stb. (Legfelsőbb Bíróság bk. 316. sz. állásfoglalása, BJD 2243). Mindezek a szabályok érvényesek voltak a megismételt eljárásra is.¹²

A Legfelsőbb Bíróság bk. 35. sz. (az 1951-es Bp.-vel összefüggésben már citált) állásfoglalásának rendelkezését sajnálatos módon az 1962-es Be.-vel kapcsolatos joggyakorlat is átvette, azaz az 1962-es Be. alapján sem volt akadálya annak, hogy a súlyosítási tilalom beállta ellenére a másodfokú bíróság mellőzze a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztésére vonatkozó rendelkezést.

A súlyosítási tilalom érvényességi területével kapcsolatosan Molnár kifejtette azt a ma is irányadó nézetet, miszerint a súlyosítási tilalom nem volt egyenlő a terheltre nézve hátrányosabb határozat meghozatalának tilalmával.¹³ Azaz, a súlyosítási tilalom csak azt zárta ki, hogy az elsőfokon felmentett¹⁴ terhelt bűnösségét állapítsák meg, illetőleg az elsőfokon elítélt terhelttel szemben alkalmazott szankciót súlyosítsák. Nem akadályozta tehát a súlyosítási tilalom Molnár szerint¹⁵

- a súlyosabb minősítést (BJD 2247);¹⁶
- az elkobzást és az azt helyettesítő egyenértékű fizetésére kötelezés kimondását (Legfelsőbb Bíróság bk. 138. sz. állásfoglalás);
- a feltételes szabadságra bocsátás kizárását vagy korlátozását (Legfelsőbb Bíróság bk. 148. sz. állásfoglalás);
- a kényszer-elvonó kezelés alkalmazását (BJD 339.);¹⁷
- a kényszergyógykezelés elrendelését (Legfelsőbb Bíróság bk. 417. sz. állásfoglalás);¹⁸
- annak kimondását, hogy a terhelt nem esik kegyelem alá (BJD 2167);¹⁹
- a büntetett előlethez fűződő hátrányok alóli mentesítés (rehabilitáció) elhagyását;
- az előzetes fogva tartásnak a terheltre nézve hátrányosabb beszámítását (Legfelsőbb Bíróság bk. 418. sz. állásfoglalás);
- valamint minden olyan rendelkezést, amely nem tartozik a bűnösség megállapításának és a büntetés kiszabásának a körébe.

A súlyosabb minősítést tehát akkoriban sem akadályozta meg a súlyosítási tilalom beállta. Jeszenszky szerint ugyanakkor ez mégis komoly problémákat vetetett fel, hiszen az ugyanolyan (vagy alacsonyabb) mértékű büntetés mellett megállapított súlyosabb minősítés esetén jelentős hátrányok érhetik a terheltet, pl. megalapozhatja ez egy későbbi bűncselekmény tekintetében a visszaesést vagy bűnisméltást, kizárhatja a terheltet egy későbbi kegyelmi rendelkezés hatálya alól, sőt nyíltan törvénysértőnek nevezheti a jogerős szankciót stb.²⁰

Azt, hogy mi minősül a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek, a Legfelsőbb Bíróság bk. 418. sz. állásfoglalása igyekezett meghatározni. Az állásfoglalás szerint a terhelt terhére bejelentettnek minősült minden olyan fellebbezés, amely a bűnösség, a minősítés vagy a büntetés kiszabása vonatkozásában hátrányosabb rendelkezést célzott.²¹ A minősítésre irányuló fellebbezés akkor minősült súlyosabb minősítésre irányulónak, ha a fellebbezéssel célzott minősítés büntetési tételkerete magasabb volt. Ez irányadó volt akkor is, ha a büntetési tétel felső határa ugyan mindkét bűncselekmény esetén azonos volt, de a célzott minősítésnél az alsó határt a törvény magasabban állapította meg.²² E tekintetben tehát – a kor szellemével ellentétesen – nem számított, hogy esetleg az ügyész szerint helyes minősítés alapján a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmény volt megállapítható, és az sem, hogy – noha az új minősítés büntetési tétele nem magasabb, mint az elsőfokú bíróság által megállapított bűncselekményé – a helyes minősítés esetén a terhelt visszaesőnek minősült volna (BH 3125.). A súlyosabb büntetésre irányuló ügyészi fellebbezéssel kapcsolatosan pedig a Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés helyett annak tartamát a kétszeresnél nagyobb mértékben meghaladó javító-nevelő munkát indítványozó ügyészi fellebbezést a terhelt terhére bejelentettnek kellett tekinteni, mivel ilyen büntetés kiszabására a súlyosítási tilalom folytán sem lett volna lehetőség (BH 4317.).

Az egységes jogalkalmazás elvéből vonta le Barbarics azt a következtetést, hogy nincsen részben a terhelt terhé-

re, részben a terhelt javára bejelentett fellebbezés, azaz ha az ügyész a vád tárgyává tett valamelyik bűncselekmény miatt a terhelt terhére jelentette be fellebbezését, akkor az az összes többi elítélésre is vonatkozott (a felmentés esetén a részjogerő megakadályozhatta a felülbírálatot).²³

Molnár álláspontja szerint a súlyosabb minősítésre irányuló fellebbezést külön a terhelt terhére való bejelentettnek tekintése teljesen felesleges jogi szabályozás volt, mivel az önmagában a súlyosabb minősítés végett bejelentett fellebbezésnek nincs önálló jogi tárgya, hiszen a minősítés amúgy is szabadon változtatható.²⁴ Ha pedig az ügyész úgy látta, hogy a súlyosabb minősítés miatt súlyosabb szankció szükséges, akkor ezt úgyis bejelentette a fellebbezéskor. A súlyosabb minősítés végett bejelentett fellebbezés egyébként (attól függően, hogy tartalma alapján mire irányult) a bűnösség megállapítására vagy a büntetés súlyosítására irányuló fellebbezés jogi sorsát osztotta.

A Legfelsőbb Bíróság bk. 30. sz. állásfoglalása még úgy fogalmazott, hogy minden, a terhelt számára hátrányosabb rendelkezést célzó fellebbezést a terhelt terhére bejelentettnek kellett tekinteni. Az 1962-es Be. rendelkezéseivel azonban ez a szabály már nem volt fenntartható. Éppen ezért is mondta ki a Legfelsőbb Bíróság bk. 418. sz. állásfoglalása, hogy a bűnösség, a minősítés vagy a büntetés kiszabása vonatkozásában hátrányosabb rendelkezést nem célzó ügyészi fellebbezések (pl. elkobzás, vagyoni előny fizetésére kötelezés, előzetes letartóztatás (csak kisebb tartamban) beszámítása, a feltételes szabadság korlátozása vagy kizárása, a feltételes szabadság megszüntetése stb.) nem minősültek a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek. Kétség esetén pedig a fellebbezést nem lehetett a terhelt terhére bejelentettnek tekinteni. A bírói gyakorlat szerint ilyen kétséges eset volt pl., ha azonos büntetési tétellel fenyegetett más bűncselekmény megállapítására irányult a fellebbezés (BH 3125.), vagy ha a fellebbezés csupán azt kifogásolta, hogy az elsőfokú bíróság végzésel (és nem ítélettel) döntött (BJD 2250.).

A Legfelsőbb Bíróság bk. 391. sz. állásfoglalása részletezte, hogy mi minősült súlyosabb szankciónak, illetőleg azt, hogy további mellékbüntetés alkalmazása sérti-e a súlyosítási tilalmat. Ezáltal az 1951-es Bp. konkrét individuális értékelési rendszerét felváltotta a ma is meglévő (bár Király szerint a bírói gyakorlat alapján megkérdőjelezhető)²⁵ általános objektív értékelés. Eszerint a súlyosítási tilalom folytán a másodfokú bíróság a terhelt terhére benyújtott fellebbezés (óvás) hiányában

- a szabadságvesztés helyett javító-nevelő munkát vagy pénzbüntetést, a javító-nevelő munka helyett pénzbüntetést alkalmazhatott (fordítva nem!);
- végrehajtandó pénzbüntetés vagy javító-nevelő munka helyett felfüggesztett szabadságvesztést nem szabhatott ki (ezzel az LBbk. 37. sz. döntés korábban bírált rendelkezése hatályon kívül került);
- felfüggesztett szabadságvesztés helyett rövidebb tartamú végrehajtandó szabadságvesztés sem volt kiszabható;²⁶
- végrehajtandó szabadságvesztés helyett hosszabb tartamú, de felfüggesztett szabadságvesztést nem lehetett kiszabni (ez is a korábban említett konkrét individuális szemlélet tagadását jelentette);

- a végrehajtandó vagy felfüggesztett szabadságvesztés helyett alkalmazott javító-nevelő munka tartama nem lehetett több, mint a korábbi szabadságvesztés tartamának kétszerese (mivel az akkor hatályos Btk. 44. § (2) bekezdése szerint ha a javító-nevelő munkát szabadságvesztésre kellett átváltoztatni, akkor kétnapi javító-nevelő munkának egy napi szabadságvesztés felelt meg);

- felfüggesztett pénzbüntetést nem követhetett annál kisebb összegű, de végrehajtandó pénzbüntetés;

- végrehajtandó pénzbüntetés helyett hosszabb tartamú, de felfüggesztett pénzbüntetést sem lehetett kiszabni;

- új mellékbüntetést csak egy esetben alkalmazhatott a másodfokú bíróság: az elsőfokon nem alkalmazott pénzmellékbüntetést kiszabhatta, ha ezzel egyidejűleg mérsékelte vagy felfüggesztette a szabadságvesztés tartamát, és ezzel a kiszabott büntetések összhatása az elítélt életviszonyainak figyelembevételével nem volt súlyosabb, mint az elsőfokon kiszabott büntetés (ezzel tehát részben azért megmaradt a konkrét individuális szemlélet);

- a pénzbüntetés átváltoztatási kulcsát nem lehetett úgy megváltoztatni, hogy ezzel a meg nem fizetés esetén hosszabb tartamú szabadságvesztést kelljen megállapítani (ugyanaz vonatkozott a javító-nevelő munka pénzbüntetésre való átváltoztatása esetén az új pénzbüntetés átváltoztatási kulcsára);

- javító-nevelő munkánál a bércsökkenés mértékét (százalékát) nem lehetett felemelni a javító-nevelő munka időtartamának meghagyása mellett.

Emellett az állásfoglalás azt is rögzítette, hogy halálbüntetés a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában magától értetődően nem volt kiszabható bármelyik más, elsőfokon kiszabott büntetés helyett.

A főbüntetések súlyossági fokozatát a büntetési nemek belső tartalma, a velük járó következmények, a hozzájuk kapcsolódó hátrányok és kihatások (elévülés, rehabilitáció, visszaesőkénti minősítés, újabb büntetés felfüggeszthetőségének kizártsága, feltételes szabadságra bocsátás korlátozhatósága stb.) alapján állapította meg a Btk., amikor azok sorrendjét meghatározta, és ezért ez irányadó Molnár szerint a súlyosítási tilalom szempontjából jelentőséggel bíró sorrendre is.²⁷ Azt, hogy a korábbi szabályozással ellentétben miért nem lehetett felfüggesztett szabadságvesztést kiszabni a végrehajtandó pénzbüntetés helyett, így indokolta:

- végrehajtandó pénzbüntetés esetén a törvény erejénél fogva a megfizetés napján beáll a mentesítés, míg felfüggesztett szabadságvesztésnél csak a próbaidő sikeres letele után (és ez abban a korban jelentősen kihatott a munkaviszony létesítésére, illetőleg a meglévő munkaviszony megtartására);

- ha a szabadságvesztést utóbb végre kellett hajtani, akkor az esetleg időközben beállt mentesítés is hatályát veszítette;

- a szabadságvesztés a visszaesés szerinti súlyosabb minősítést is megalapozhatta;

- a feltételes szabadságra bocsáthatóságra és a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggeszthetőségére is kihatással bírt, hogy pénzbüntetésre vagy felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték-e korábban a terheltet stb.

A fellebbezéseket egyébként az ekkor irányadó szakirodalmi álláspont szerint²⁸ tartalmuk és nem elnevezésük szerint kellett elbírálni. Ezért a névleg a vádlott javára bejelentett fellebbezés a tartalma alapján a vádlott terhére bejelentettnek is minősülhetett (így pl. ha az ügyész azt mondta, hogy a terhelt javára jelent be fellebbezést, és a végrehajtandó pénzbüntetés helyett felfüggesztett szabadságvesztés kiszabását indítványozta, akkor ez tartalmilag – a fentebb elmondottak alapján – a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek minősült, ezért akár az indítványban megjelölnél súlyosabb büntetést – esetünkben akár végrehajtandó szabadságvesztést – is eredményezhetett). Ehhez hasonlóan a megalapozatlanság miatt bejelentett fellebbezést is tartalma alapján kellett elbírálni aszerint, hogy a megalapozatlanság kiküszöbölése esetén a vádlott terhére vagy javára változik-e a tényállás, illetőleg annak jogi megítélése. A fellebbezést kétség esetén a vádlott javára bejelentettnek kellett tekinteni ugyan, de ez csak azt jelentette, hogy ha a fellebbezés tartalmából nem derül ki, hogy azt a terhelt javára vagy terhére jelentették-e be, akkor kellett úgy tekinteni, hogy nincs a terhelt terhére benyújtott fellebbezés. Ha viszont a jogosult mind a terhelt javára, mind annak terhére jelentett be fellebbezést (pl. az ügyész indítványozta a bűncselekmény súlyosabb minősítését, de azt is, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által kiszabott szabadságvesztés végrehajtását függeszse fel), akkor már volt a terhelt terhére bejelentett fellebbezés, így nem volt gátja a másodfokú súlyosításnak. A már korábban a terhelt javára bejelentett fellebbezést később nem lehetett a terhelt terhére megváltoztatni, a fordított irányú változtatás viszont (a *reformatio in melius* tilalmának hiánya miatt) nem volt tiltott.²⁹

Ezzel kapcsolatosan sajátos álláspontot képviselt Barbarsics.³⁰ Szerinte szigorúan abból kellett kiindulni, hogy a fellebbezést tartalma szerint kell elbírálni. Így ha a perorvoslat bejelentésekor a perorvoslatot bejelentő ügyész nem jelöli meg pontosan a fellebbezés okát, akkor fel kell hívni arra, hogy jelölje meg, milyen célból jelentette be fellebbezését. A szerző példájában az elsőfokú bíróság mellett működő ügyész csak annyit jelentett be, hogy a terhelt terhére fellebbez, majd a másodfokú bíróság mellett működő ügyész a fellebbezést a terhelt javára tartotta fenn, de tartalmilag olyan indokolással, amely a terhelt terhére szóló fellebbezésnek minősült. A szerző szerint ilyenkor a tartalmi indokolás alapján lehetőség van a súlyosításra, noha a védelem számára egyértelmű, hogy a fellebbezési bíróság mellett működő ügyész kifejezett nyilatkozatával megváltoztatta a fellebbezés irányát.

A javítóintézeti nevelés a személyi szabadság (jelentős) korlátozásával járt ugyan, de intézkedés volt, és nem büntetés. Éppen ezért az elsőfokon megállapított javítóintézeti nevelés ellen a védelem nem fellebbezhetett annak érdekében, hogy a bíróság pénzbüntetést állapítson meg, és arra sem volt lehetőség, hogy a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában változtasson a másodfokú bíróság ilyen módon az elsőfokú ítéleten.³¹

A részjogerő feloldásánál (a hatályos szabályozáshoz hasonlóan) már az 1962-es Be. sem engedett kivételt a súlyosítási tilalom alól, azaz nem lehetett sem a legsúlyosabb

eljárási szabálysértések, sem a háromszoros nóvum fennállása esetén olyan elsőfokon felmentett terhelt bűnösségét megállapítani, illetve elsőfokon elítélt terhelt büntetését súlyosítani, akivel szemben úgy helyezték hatályon kívül az elsőfokú ítéletet, hogy az ugyan jogerőre emelkedett, ám a másodfokú bíróság meglátása szerint a fellebbezéssel érintett terheltre vonatkozó okok miatt felmentésének, vele szemben az eljárás megszüntetésének, avagy a terhelt érdekeit sértő eljárási szabálysértés miatt a hatályon kívül helyezésnek van helye. Ugyanígy lehetőség volt a részjogerő feloldására megalapozatlanság miatt is, ha a helyes tényállás megállapítása, illetve az ügy kellő felderítése a fellebbezéssel nem érintett terhelt felmentését, vagy vele szemben az eljárás megszüntetését eredményezhette (242. § (3)-(4) bek.). Molnár szerint a részjogerő feloldásakor a súlyosítási tilalom abszolút érvényesülésének az indoka az volt, hogy az a terhelt, akivel szemben fellebbezés hiányában az elsőfokú ítélet jogerőre emelkedett, semmiképpen sem kerülhetett hátrányosabb helyzetbe azért, mert az ő érdekében a jogerős ítéleti rendelkezést a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezte.³²

Az 1962-es Be. is kimondta, hogy perújítás esetén nem lehet a terhelt terhére megváltoztatni a jogerős ítéletet, ha a perújítást csak a terhelt javára indítványozták (276. § (3) bek.).³³ A korábban említettek szerint ez, a perújítás során érvényesülő tilalom tágabb volt, mint a fellebbezés (illetve a megismételt eljárás) során érvényesülő súlyosítási tilalom, mert minden, a terhelt számára hátrányosabb rendelkezést tiltott (s nem csak a felmentett vádlott bűnösségének megállapítását, illetőleg az elítélt vádlott büntetésének súlyosítását).³⁴ Az anyagi igazság elve alapján a terhelt terhére kezdeményezett perújításnál nem volt kizárt a terhelt javára való változtatás (BJD 2293.).

Molnár is kifejezetten kiemelte, hogy a másodfokon és a megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalomnál lényegesen tágabb körben tiltja a terhelt terhére való változtatást a törvény a perújítás és a törvényességi óvás elbírálása során.³⁵ Ezt a különbségtételt Rácz nem tartotta kívánatosnak,³⁶ de az általános hazai jogirodalmi álláspont mégis az maradt, hogy a jogerős ítéletig a szűkebb körű súlyosítási tilalom maradjon életben, míg jogerő után a terhelt terhére bejelentett rendkívüli perorvoslat hiányában semmilyen, a terhelt számára hátrányosabb rendelkezést ne lehessen hozni. A súlyosítási tilalom tehát megismételt eljárás esetén is csak a jogerőig élő rendelkezés, a jogerő utáni helyzetre a rendkívüli perorvoslati szabályok irányadók.³⁷

Sajátos (félíg-meddig abszolút) súlyosítási tilalom érvényesült az 1962-es Be.-ben a törvényességi óvásnál, az 1951-es B.-hez hasonlóan. A 282. § (5) bekezdése alapján a terheltre a hatályon kívül helyezett határozatban megállapított rendelkezésnél hátrányosabbat csak akkor lehetett megállapítani, ha a megtámadott határozat jogerőre emelkedésétől a törvényességi óvás bejelentéséig egy év még nem telt el (azonban az 1962-es Be. már nem tartalmazta az elévülésre vonatkozó kitétel, hiszen ez egy év alatt amúgy sem következhetett be). Molnár szerint egyébként a perújításnál élő szabályt a törvényességi óvásnál is értelemszerűen alkalmazni kellett (tehát semmiképpen sem

lehetett a terhelt terhére megváltoztatni a jogerős ítéletet, ha a törvényességi óvást csak a terhelt javára indítványozták).³⁸ A törvényességi óvásnál is meg kell említeni, hogy ez a tilalom tágabb körű, mint a másodfokú (megismételt) eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalom, éppúgy, mint a perújításnál. Így a terhelt javára emelt törvényességi óvás alapján nem lehetett pl. a visszaesést megállapítani, a közkegyelem hatását kizárni, a feltételes szabadságra bocsátást kizárni vagy korlátozni, szigorúbb büntetés-végrehajtási fokozatot megállapítani, a büntügyi költségre vagy a polgári jogi igényre vonatkozó rendelkezést súlyosítani stb.³⁹

3.4. A súlyosítási tilalom 1973-tól a hatályos büntetőeljárás kódexig

Az 1973-as Be. eredeti szövege a súlyosítási tilalom vonatkozásában többé-kevésbé az 1962-es Be. rendelkezéseit vette át. Itt is külön cím alatt szabályozta a törvény a súlyosítási tilalmat, és az előzőekhez hasonlóan kimondta, hogy az elsőfokú bíróság által felmentett vádlott bűnösségét megállapítani, illetőleg a vádlott büntetését súlyosítani csak akkor lehet, ha terhére fellebbezést jelentettek be (241. § (1) bek.). A következő bekezdés pedig azt is részletezte, hogy mi minősül a vádlott terhére bejelentett fellebbezésnek, amely a vádlott bűnösségének megállapítására, cselekményének súlyosabb minősítésére vagy büntetésének súlyosítására irányult.

A súlyosabb minősítésre irányuló fellebbezés szempontjából – a korábbi jogértelmezésnek megfelelően – nemcsak a büntetési tételkeret alsó és felső határát kellett vizsgálni, hanem egyéb, a minősítés szempontjából releváns körülményeket is. Így pl. a visszaeső, különös és többszörös visszaesői minősítésnek Tóth szerint kiemelt jelentősége lehetett, hiszen az elítélte olyan hátrányos jogkövetkezmények megállapítását vonhatta maga után, mint pl. a büntetés-végrehajtás felfüggesztésének a kizárása, a büntetési tétel emelkedése (különös és többszörös visszaesőnél). Ezért nemcsak a visszaesői minőség megállapítására, hanem az azon belüli magasabb fokozatra irányuló ügyészi fellebbezést is a terhelt terhére benyújtottnak kellett tekinteni.⁴⁰ Ugyanígy feloldotta a súlyosítási tilalmat a bűnsegélynél súlyosabb elkövetői alakzat vagy a kísérletként értékelt bűncselekmény befejezettségének megállapítására irányuló fellebbezés (BH 1984/307.). Cséka egyébként azt javasolta, hogy ha kizárólag a súlyosabb minősítés vagy egy e tekintetben indifferens rendelkezés miatt nyújtanak be fellebbezést, akkor ennek alapján ne lehessen a büntetést súlyosítani, illetőleg szabadságelvonással járó intézkedést elrendelni.⁴¹ Ezzel azonban nem értünk egyet, hiszen a súlyosabb minősítésre irányuló fellebbezés involválja ezeket a reformatórius lehetőségeket.

Az 1973-as Be. tehát – az 1962-es Be. rendelkezéseivel, illetőleg az azok alapján kialakult bírói gyakorlattal összhangban – a másodfokú és a megismételt eljárásban nem minden, a terhelt számára hátrányosabb döntés meg-

hozatalát tiltotta, hanem csak az elsőfokú bíróság által felmentett vádlott bűnösségének megállapítását, illetőleg az elsőfokon elítélt vádlott büntetésének súlyosítását.⁴² Így a súlyosítási tilalom Lukács szerint nem akadályozta meg

- a vádlottal szemben korábban nem alkalmazott intézkedés alkalmazását (pl. elkobzás; elkobzást pótló egyenérték megfizetésére kötelezés);

- szigorúbb büntetés-végrehajtási fokozat megállapítását;

- kényszerelvonó kezelés alkalmazását;
- a feltételes szabadság kizárását vagy korlátozását;
- az előzetes letartóztatás beszámítására vonatkozó döntésnek a terhelt hátrányára történő megváltoztatását stb.⁴³

A 234. § külön rendelkezett a megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalom szabályairól, amelyek többségében szintén megegyeztek az 1962-es Be. rendelkezéseivel:

- ha a vádlott terhére fellebbezést nem jelentettek be, a megismételt eljárásban sem lehetett a felmentett vádlott bűnösségét megállapítani, illetőleg a hatályon kívül helyezett ítéletben kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni;

- a súlyosítási tilalom a megismételt eljárásban nem volt irányadó, ha a hatályon kívül helyezés a három leg-súlyosabb abszolút eljárási szabálysértés miatt történt (250. § II. a)–c) pont: a bíróság nem volt törvényesen megalakítva; az ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt vagy olyan bíró vett részt, aki nem volt mindvégig jelen a tárgyaláson; a bíróság a hatáskörét túllépte vagy más bíróság kizárólagos illetékességébe tartozó ügyet bírált el), vagy a „háromszoros nóvum” állt fenn (a megismételt eljárásban új bizonyíték merült fel, és ennek alapján a bíróság olyan új tényt állapított meg, amelynek folytán súlyosabb minősítést kellett alkalmazni, vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetést kellett kiszabni, illetőleg – feltéve, hogy az ügyész a vádat kiterjesztette – a vádlott bűnösségét más bűncselekményben is meg kellett állapítani);

- a súlyosítási tilalom alól nem volt kivétel, ha a megismételt eljárás során olyan vádlott bűnösségét kellett volna megállapítani (illetőleg olyan vádlottal szemben kellett volna súlyosabb büntetést kiszabni), akivel kapcsolatosan a részjogerőt a 237. § (2) bekezdése alapján oldották fel.

Azt, hogy mi minősült súlyosabb szankciónak, a Legfelsőbb Bíróság BK 98. sz. állásfoglalása rögzítette (ezzel hatályát veszítette a korábbi 58. sz. állásfoglalás, ami a 391. sz. állásfoglalást követte). Eszerint súlyosítási tilalom (Be. 241. §) folytán a másodfokú bíróság a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában:

1. nem szabhatott ki büntetést azzal szemben, akinek az ügyét elsőfokon önállóan alkalmazott intézkedéssel bírálták el;

2. pénzbüntetés helyett javító-nevelő munkát vagy szabadságvesztést, illetőleg javító-nevelő munka helyett szabadságvesztést nem szabhatott ki akkor sem, ha egyébként alkalmazásuk törvényi feltétele fennállt;

3. felfüggesztett szabadságvesztés helyett rövidebb tartamú, de végrehajtható szabadságvesztést nem szabhatott ki; végrehajtható szabadságvesztés helyett hosszabb tar-

tamú szabadságvesztést annak felfüggesztése mellett sem szabhatott ki;

4. elsőfokon nem alkalmazott szigorított őrizetet nem rendelhetett el akkor sem, ha a szabadságvesztés tartamát csökkentette; a szabadságvesztés tartamát akkor sem emelhetette, ha az elsőfokon elrendelt szigorított őrizetet mellőzte;

5. végrehajtható pénzbüntetés helyett felfüggesztett szabadságvesztést nem szabhatott ki;

6. javító-nevelő munka helyett felfüggesztett szabadságvesztést nem szabhatott ki;

7. a végrehajtható vagy felfüggesztett szabadságvesztés helyett alkalmazott javító-nevelő munkát nem állapíthatta meg hosszabb időtartamban, mint az elsőfokon kiszabott szabadságvesztés kétszerese;

8. javító-nevelő munkánál a bércsökkentés mértékét (százalékát) nem emelhetette fel a javító-nevelő munka időtartamának meghagyása mellett;

9. javító-nevelő munka helyett pénzbüntetést nem szabhatott ki a napi tételek számának olyan meghatározásával, hogy az meg nem fizetés esetén hosszabb tartamú szabadságvesztést eredményezzen, mint ha a javító-nevelő munkát szabadságvesztésre változtatnák át;

10. felfüggesztett pénzbüntetés helyett annál kisebb mértékű, de felfüggesztés nélküli pénzbüntetést nem szabhatott ki; végrehajtható pénzbüntetés helyett alkalmazott felfüggesztett pénzbüntetés esetén az elsőfokon kiszabott pénzbüntetés napi tételeinek számát egyáltalán nem, az egy napi tételnek megfelelő összeget pedig csak akkor emelhetette, ha a napi tételek számának egyidejű csökkentése folytán a pénzbüntetés mértéke nem emelkedett;⁴⁴ az elsőfokú bíróság által alkalmazott, akár végrehajtható, akár felfüggesztett pénzbüntetés napi tételeinek számát vagy az egy napi tételnek megfelelő összeget az előbbi bekezdésben foglaltak szerint módosíthatta;

11. abban az esetben alkalmazhatott elsőfokon ki nem szabott pénzmellékbüntetést, ha az egyidejűleg mérsékelt vagy felfüggesztett szabadságvesztés és a pénzmellékbüntetés a vádlott életviszonyainak figyelembe vétele mellett összehatásában nem volt súlyosabb, mint az elsőfokon kiszabott büntetés; egyéb új mellékbüntetést nem alkalmazhatott;

12. az elsőfokon alkalmazott főbüntetés helyett, önálló büntetesként, csak olyan mellékbüntetést szabhatott ki, amelyet a főbüntetés mellett már az elsőfokú bíróság is alkalmazott, és amelynek törvényi feltételei egyébként is fennállnak; az elsőfokon főbüntetés helyett, önálló büntetesként alkalmazott mellékbüntetésről nem térhetett át főbüntetésre.

Több szerző is kiemelte,⁴⁵ hogy az egyes bűncselekményeknél található alternatív büntetési lehetőség (tehát ha azt írta pl. a Btk. hogy a bűncselekmény miatt a terhelt kétévi szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntethető) nem tette ezzel az alternatív felsorolással ezeket a szankciókat egyenrangúvá.

Az egyes mellékbüntetések közötti áttérés is szubjektív jellegű összehasonlító értékelésen alapult volna, ezért nem volt erre sem lehetőség.⁴⁶ Ezeknek a mellékbüntetéseknek a feltételei Wiener szerint egymással nem voltak

arányosíthatók, ezért a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiánya esetén (amikor a bíróság elvileg csak a terhelt javára módosíthatott) nem lehetett a vádlott javára szolgáló körülményekre hivatkozással pl. foglakozástól eltiltás helyett kitiltást kiszabni. Vannak olyan körülmények, amelyeket a fő- és mellékbüntetések kiszabása során is mérlegelni kell (pl. okozott kár, visszaesés stb.), azonban a mellékbüntetések alkalmazásakor speciális feltételekkel összefüggő arányosítást mérlegel a bíróság.⁴⁷ Noha Wiener szerint a Btk. 88. §-a⁴⁸ értelmezésével a szankciók sorrendje az alábbi volt:

1. főbüntetés és mellékbüntetés együttes kiszabása;
2. csak főbüntetés kiszabása;
3. csak mellékbüntetés kiszabása;
4. intézkedés alkalmazása;

Nem lehetett kimondani, hogy ez egyben a súlyosítási tilalom szempontjából is irányadó sorrend, mivel egy főbüntetés és egy mellékbüntetés együttesen (pl. alacsonyabb tartamú végrehajtandó szabadságvesztés és pénz-mellékbüntetés) sem biztos, hogy súlyosabb, mint egy önállóan alkalmazott főbüntetés (pl. életfogytig tartó szabadságvesztés).⁴⁹ Tehát önmagában az a törvényhozói szófordulat, hogy az önálló mellékbüntetés kiszabására akkor kerülhetett sor, ha a főbüntetés kiszabását a bíróság szükségtelennek tartotta, nem alkotta meg a fenti sorrendet a szankciók (együttes) alkalmazása között.

A törvény (illetőleg a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása) az összemérhetetlenség mellett azért is tiltotta meg az elsőfokon kiszabott főbüntetés helyett az elsőfokon ki nem szabott önálló mellékbüntetés alkalmazását, mert ez néha furcsa helyzetet eredményezett volna. Ahogy Wiener rámutatott: ha ez a korlátozás nem lett volna, akkor a súlyosítási tilalom hatálya alatt egyévi szabadságvesztés helyett lehetett volna egyévi járművezetéstől eltiltást alkalmazni (mert annak tartama nem haladja meg a főbüntetését), de egy év alatti szabadságvesztés már nem lett volna kiváltható ilyen mellékbüntetéssel (hiszen annak legrövidebb tartama 1 év volt). Tehát rosszabbul járt volna az, akit elsőfokon kisebb büntetéssel sújtottak, mint az, aki nagyobb főbüntetést kapott.⁵⁰

Sajátos jogértelmezésre volt szükség a katonai mellékbüntetésekkel kapcsolatosan. Mivel a közügyektől eltiltás magában foglalta a legsúlyosabb katonai mellékbüntetést, a lefokozást, ezért a súlyosítási tilalom sérelme nélkül kerülhetett sor lefokozás mellékbüntetés kiszabására a közügyektől eltiltás helyett (noha főszabály szerint a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában nem lehetett volna új, az elsőfokú bíróság által ki nem szabott mellékbüntetést kiszabni). Sőt, a Btk. 130. § (1) bekezdésében felsorolt (katonai) mellékbüntetések (a „civil” mellékbüntetésekkel ellentétben) egyben sorrendiséget is jelentettek, azaz a sorrendben hátrább álló katonai mellékbüntetést bármikor ki lehetett szabni a sorban előrébb álló helyett, a súlyosítási tilalom beállta ellenére is.⁵¹

Molnár javasolta a konkrét individuális szemlélet „viszszacsempítését” abban a részben, hogy mivel szerinte a pénzbüntetés akkor is lehetett súlyosabb a javító-nevelő munkánál, ha a napi tételeinek száma alapján nem vont maga után hosszabb tartamú szabadságvesztést, mint a ja-

vító-nevelő munka, ezért indokoltnak tartotta volna a 9. pont kiegészítését azzal, hogy „vagy – a vádlott életviszonyainak figyelembe vétele mellett – összehatásában súlyosabb legyen, mint a javító-nevelő munka”.⁵²

Szintén érdekes problémát vetett fel Wiener azzal kapcsolatosan, hogy mi történik, ha a másodfokú bíróság (miközben egyébként beállt a súlyosítási tilalom is) az elsőfokú ítéletet akként enyhíti, hogy a korábbi főbüntetés helyett próbára bocsátást mint intézkedést alkalmaz (ez elvileg nem kizárt), azonban a terhelt későbbi magatartása miatt a próbára bocsátó végzést hatályon kívül kell helyezni és a terhelttel szemben büntetést kell kiszabni. Wiener szerint ilyenkor az a helyes szemlélet, hogy a próbára bocsátás megszüntetése esetén sem lehet az elsőfokú ítéletben kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni, hiszen a próbára bocsátásra is csak a terhelt érdekében került sor. Nem áll fenn ez a követelmény akkor, ha az elsőfokú ítélet ellen a terhelt terhére (is) fellebbeztek, de ennek ellenére a másodfokú bíróság próbára bocsátásra enyhítette a szankciót.⁵³

A BK 98. sz. állásfoglalást még számos követte, így pl. a BK 115. sz. állásfoglalás, amit a BK 157. sz. állásfoglalás helyezett hatályon kívül. Ezek általában azonos elvek szerint határozták meg a szankciók súlyát. A 157. sz. állásfoglalással kapcsolatosan Kónya szerint fontos változást jelentett, hogy már semmiképpen sem ütközött a súlyosítási tilalomba az, ha a szabadságvesztés helyett a másodfokú bíróság bármilyen mértékű közérdekű munkát (ami ekkor már a korábbi (szigorított) javító-nevelő munka helyébe lépett) vagy pénzbüntetést szabott ki.⁵⁴ Azaz annak sem volt akadálya, hogy a pusztán a vádlott javára (de legalábbis nem terhére) bejelentett fellebbezés alapján a másodfokú bíróság több napi közérdekű munkát vagy magasabb napi tételszámú pénzbüntetést szabjon ki, mint az elsőfokú bíróság által kiszabott szabadságvesztés tartama. Ennek magyarázata az volt, hogy az átváltoztatás oka az lehet, hogy a terhelt a munkakötelezettségének önként nem tesz eleget, vagy a pénzbüntetést nem fizeti meg, ami viszont másodlagos természetű, az ítélet meghozatalához képest jövőbeni, bizonytalan magatartás nem szükségszerű következménye.⁵⁵

A 157. BK sz. állásfoglalás a korábbi állásfoglalásokkal gyökeresen ellentétesen *expressis verbis* kimondta, hogy a másodfokú bíróság akkor is áttérhetett egyik mellékbüntetésről a másikra, ha egyébként beállt a súlyosítási tilalom. Ezt a megállapítást az állásfoglalásban annak ellenére tette a Legfelsőbb Bíróság, hogy kifejezetten leszögezte, hogy az összehatásméleletet már túlhaladottnak tekintette.⁵⁶

Az intézkedésekről a BK 115. sz. állásfoglalással összhangban a 157. sz. állásfoglalás sem szólt, mivel a törvény szóhasználatát (amely kifejezetten csak a büntetések súlyosítását tiltotta) szigorúan vette. Kónya ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy az intézkedéseknek a súlyosítási tilalom körébe vonása már olyan tágító jellegű jogértelmezést jelentett volna, ami azt a látszatot eredményezi, hogy a Legfelsőbb Bíróság jogalkotóvá kíván előrelépni, és ezért az állásfoglalás nem is szólt az intézkedésekről (ezért azoknak a büntetésekhez, illetve egymáshoz való viszonyáról sem). Ennek ellenére a szerző leszögezte, hogy a

másodfokú bíróságok korábban is tartózkodtak attól, hogy pusztán a terhelt javára bejelentett fellebbezést követően olyan intézkedést alkalmazzanak, amit az elsőfokú bíróság nem alkalmazott, illetve a korábbinál súlyosabb intézkedésre térjenek át (pl. megrovás helyett próbára bocsátás), és a Legfelsőbb Bíróság ezt a gyakorlatot tartotta iránymutatónak a jövőben is.⁵⁷

A szankciók súlyossága szempontjából különleges helyet foglaltak el a szabálysértések. A szabálysértéseket elsősorban nem a büntetőeljárásban kellett elbírálni már az 1973-as Be. szerint sem, ugyanakkor kiderülhetett az eljárás során, hogy az a cselekmény, amely alapján büncselekmény (gyanúja) miatt indult a büntetőeljárás, a helyes minősítés szerint csak szabálysértés. A szabálysértéseknek a büntetőeljárásban való elbírálását az 1962-es Be. tette először lehetővé. Ennek alkalmazási körét az 1966. évi 16. sz. törvényerejű rendelet kibővítette, és végül az 1973-as Be.-ben szerepelt először, hogy minden eljárási fázisban azonos elvek vonatkoznak rá. A szabálysértéssel kapcsolatosan alkalmazott jogkövetkezményt csak akkor lehetett a büntetőeljárásban a másodfokú eljárásban súlyosítani, ha a vádlott terhére fellebbezést jelentettek be, vagy a fellebbezés a szabálysértési felelősség megállapítására, avagy a szabálysértési jogkövetkezmény súlyosítására irányult.⁵⁸ Bárd szerint arra mindenképpen vigyázni kellett, hogy ne lehessen a terhelt számára hátrányos következménye annak, hogy lényegében a terhelt érdekében bírálták el a szabálysértést is a büntetőeljárásban (hogy megkímélik a többszöri eljárástól).⁵⁹ Ez az elv jelent meg az 1/1974. sz. Tanácselnöki Értekezleti Állásfoglalásban is, amely kifejezetten leszögezte: az államigazgatási felelősség szempontjából súlyosítást célzó fellebbezés (akár a szabálysértési felelősség megállapítására, akár a már megállapított szabálysértés miatti jogkövetkezmény súlyosítására irányul) nem volt tekinthető a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek.

Bonyolultabb volt a kérdés akkor, ha az ügyész a szabálysértési felelősséget megállapító felmentő rendelkezés miatt nyújtott be fellebbezést a terhelt bűnösségének megállapítása végett. Ez formálisan kifejezetten olyan jogorvoslat, amely feloldja a súlyosítási tilalmat (felmentett vádlott bűnösségének megállapítására irányul), azonban Bárd szerint vizsgál helyzethez vezethet, amit ő egy igen jó példával szemléltetett:⁶⁰ két esetet vett alapul. Mindkét esetben a terhelttel szemben egy büncselekmény (pl. rablás) és egy eredetileg szabálysértésnek indult cselekmény (pl. tulajdon elleni szabálysértés) miatt indult büntetőeljárás.

- Az első esetben a nyomozó hatóság már a nyomozás során észlelte, hogy a szabálysértés valójában (vagy az értékhatas, vagy minősítő körülmény miatt) büncselekmény, és ennek alapján tette meg a vádemelési javaslatot, és került az ügy vádra, majd a bíróság elé. Ekkor a bíróság hozott egy elsőfokú döntést, s mindkét büncselekmény miatt megállapította a terhelt büntetőjogi felelősségét, ami elsőfokon jogerőre is emelkedett.

- A második esetben nemhogy a nyomozó hatóság nem észlelte, hogy a cselekmény büncselekmény, de az elsőfokú bíróság sem. Ezért a tulajdon elleni szabálysértés miatt

szabálysértési felelősséget (és jogkövetkezményt) állapított meg, míg a rablás miatt elítélte a terheltet. Az ügyész észlelte, hogy így helytelen a minősítés, és (a rablással kapcsolatos rendelkezést elfogadva) fellebbezést jelentett be a szabálysértés megállapítása miatt annak érdekében, hogy az emiatt felmentett vádlott bűnösségét állapítsák meg. A Be. szerint tehát nem állt be a súlyosítási tilalom a rablás miatt sem, hiszen volt a terhelt terhére bejelentett fellebbezés (még ha az nem is érintette a rablási cselekményt), és a teljes revízió elve alapján semmi sem akadályozta meg, hogy a másodfokú bíróság a rablással kapcsolatos anyagi, eljárási vagy ténybeli hibát kiküszöbölve a rablással kapcsolatos jogkövetkezményt súlyosítsa anélkül is, hogy a szabálysértési felelősséget megállapítsa. A szabálysértésnek a büntetőeljárásban való elbírálása tehát ebben az esetben kifejezetten hátrányos volt a terheltre nézve.⁶¹

A felmentett vádlott bűnösségének másodfokon történő megállapítását némi joggal bírálta Szabóné, aki szerint ilyen esetben még a másodfokon kiegészített/helyesbített tényállás esetén is jelentősen csorbult a védelem joga, hiszen a vádlott bűnösségét elsőként a másodfokú eljárásban állapították meg, ami ellen az akkori szabályozás szerint további rendes jogorvoslatnak nem volt helye.⁶² Nem állt fenn ez a probléma Cséka szerint akkor, ha az elsőfokon felmentett vádlottat másodfokon próbára bocsátották, vele szemben megrovást vagy elkobzást alkalmaztak, illetve a kényszergyógykezelését rendelték el, mivel ezeknek a határozatoknak a meghozatalára nem is bűnösítő ítéletben került sor.⁶³

A súlyosítási tilalom már az 1973-as Be. idején sem vonatkozott a polgári jogi igényre. A polgári jogi igénynyel kapcsolatos rendelkezés megváltoztatásának ugyanis nem a súlyosítási tilalom, hanem a polgári eljárásjogban érvényesülő rendelkezési elv volt a korlátja. Ugyanakkor a bűnösséggel vagy a szankcióval kapcsolatos fellebbezés a polgári jogi igénnyel kapcsolatos rendelkezések megtámadását is jelentette. Molnár szerint hasznosabb lett volna, ha a polgári jogi igénnyel kapcsolatos rendelkezések a kifejezetten rá vonatkozó fellebbezések hiányában jogerőre emelkedtek volna,⁶⁴ de ezzel az állásponttal már akkor sem lehetett egyetérteni. Ez ugyanis azt jelentette volna, hogy ha elsőfokon elutasították a polgári jogi igényt, mert a büncselekményt nem a terhelt követte el, de a fellebbezés folytán a másodfokú bíróság megállapította, hogy mégis, akkor annak a polgári jogi rendelkezésnek kellett volna jogerőre emelkednie, hogy az igény el van utasítva azon az alapon, hogy nem a terhelt okozta a kárt. Ez pedig az adhéziós eljárás egyik alapvető céljával (ne szülessenek egymással ellentétes döntések a büntető és a polgári perben) lett volna ellentétes.

Az 1973-as Be.-ben a másodfokú és a megismételt eljárás mellett élt súlyosítási tilalom a rendkívüli perorvoslatoknál is, azaz

- a perújítás során (281. § [3] bekezdés: ha a perújítási indítványt, illetőleg kérelmet a terhelt javára terjesztették elő, az ítéletet a hátrányára nem lehetett megváltoztatni), és
- a törvényességi óvás alapján hozott határozatnál (287. § [2] bekezdés: a Legfelsőbb Bíróság a jogerős

határozat törvényességi óvással megtámadott részének megváltoztatásán túl nem terjeszkedhetett, azt csak a törvényességi óvás iránya szerint és az abban meghatározott terjedelemben bírálhatta el. A [3] bekezdés szerint pedig a megtámadott határozat jogerőre emelkedésétől számított egy év eltelte után emelt törvényességi óvás alapján a terhelttel szemben a megtámadott határozatban megállapítottnál hátrányosabb rendelkezést hozni nem lehetett, csak a törvénysértés volt megállapítható, még a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásban is).

Ez a rendkívüli perorvoslatoknál élő súlyosítási tilalom azonban jóval tágabb körű volt a másodfokú (és a megismételt eljárásban) érvényesülnél. Molnár szerint ugyanis a terhelt javára kezdeményezett rendkívüli perorvoslat során nemcsak a felmentett vádlott bűnösségének megállapítása, illetőleg az elítélt vádlottal szemben kiszabott, meghatározott szankciósúlyosítás volt tiltott, hanem a törvény szóhasználata miatt minden, a terhelt terhére irányuló megváltoztatás, így

- a büntetés végrehajtási fokozatának súlyosítása,
- a feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezés hátrányos megváltoztatása,
- a korábbi felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendelése,
- a javító-nevelő munka átváltoztatása,
- az előzetes fogva tartás és a szabálysértési elzárás beszámítására vonatkozó rendelkezésnek a terhelt hátrányára való megváltoztatása,
- az összbüntetésbe foglalás hátrányos megváltoztatása stb.⁶⁵

Nem számított ugyanakkor Molnár szerint a rendkívüli perorvoslatok során sem a számítási hiba vagy más hasonló elírások kijavítása.

Kónya úgy vélekedett, hogy – noha a súlyosítási tilalom a másodfokú és a megismételt eljárásban sem tiltotta – a végrehajtási fokozatnak a terhelt terhére való megváltoztatása a rendes perorvoslati eljárás során sem volt indokolt. A bírósági gyakorlat szerint általában erre nem is került sor, és Kónya felhívta a másodfokú bíróságokat arra, hogy lehetőleg ne is változtassanak ezen a gyakorlaton. Nem érvényesült ez a „belső korlátozás” arra az esetre, ha az elsőfokú bíróság a Btk. 45. § (2) bekezdését törvénysértően alkalmazta, azaz a büntetés kiszabásánál irányadó körülményekre tekintettel a törvényben előírtól nem eggyel, hanem kettővel enyhébb végrehajtási fokozatot határozott meg. Ilyenkor Kónya szerint – ha beállt a súlyosítási tilalom – a másodfokú bíróságnak lehetőleg a törvényben előírtól eggyel enyhébb végrehajtási fokozatot kellett meghatároznia (de nem a törvényben előírtat).⁶⁶

Az 1973-as Be. számos módosításon ment keresztül. Az intézkedésekkel kapcsolatosan az 1973-as Be. eredeti szövegéhez képest eltérő álláspontra helyezkedett az 1979. évi 4. sz. törvényerejű rendelet, amely a büntetésekkel azonos jelentőségűnek deklarált egy intézkedést, a szigorított őrizetet. CSEKA ezt a parifikációt a szigorított őrizet súlyával, a szabadságvesztéshez közel álló jellegével indokolta, és célszerűnek látta a súlyosítási tilalomnak további intézkedésekre való kibővítését.⁶⁷

Az egyik módosítás eredményeképpen a súlyosítási tilalom szabályai is kibővültek a 354. § (3) bekezdésével, s ezzel megjelent a tárgyalás mellőzések eljárásában érvényesülő sajátos súlyosítási tilalom (ha az új bizonyíték alapján olyan új tényt állapítottak meg, amelynek alapján súlyosabb minősítést kellett alkalmazni, vagy jelentősen súlyosabb büntetést kellett kiszabni, akkor lehetett súlyosítani a tárgyalás mellőzések végzést akkor is, ha a tárgyalást a terhelt javára kérték).⁶⁸

Számos következménye lett a súlyosítási tilalom szempontjából a jelenleg is hatályos Btk. megalkotásának. Noha a büntetőeljárás kódex elvileg a „végrehajtási törvénye” az anyagi jogi szabályoknak, hazánkban sajátosan többször is előbb alkották meg az eljárásjogi törvényt és csak később a Btk-t. Ez volt a helyzet a három évtizedig hatályban volt 1973. évi Be.-vel is, hiszen azt a korábbi Btk. alapján hozták, de hatályosulása túlnyomó részén az 1978. évi IV. törvény volt hatályban. Az 1978-ban megalkotott Btk. jelentősen megváltoztatta a pénzbüntetést, mivel a globális pénzbüntetési rendszerről áttért a napi tételes rendszerre.⁶⁹

A pénzbüntetések jelentősége éppen a Be. megalkotásának évében, 1973-ban csúcsonodott ki, hiszen ez volt az első év, amikor több pénzbüntetést szabtak ki, mint szabadságvesztést.⁷⁰ Ennek oka a szakirodalom szerint az volt, hogy hazánkban a kis- és középsúlyú bűncselekmények fordultak elő a legnagyobb arányban.⁷¹ A gyakorlatban ezek az esetek szinte kivétel nélkül olyanok voltak, ahol a törvény a bűncselekmény törvényi tényállásánál nemhogy alternatív módon, de egyáltalán nem tartalmazta a pénzbüntetést, tehát annak kiszabására a büntetés enyhítésének keretében kerülhetett sor. Ez egyébként nem volt újdonság a magyar jogtörténetben, hiszen az 1878:5. törvénycikk (Csemegi-kódex) is csak három vétségre rendelte el a pénzbüntetés kiszabását, 1910-re mégis a pénzbüntetés lett a leggyakoribban alkalmazott szankció.⁷²

A súlyosítási tilalom szempontjából egyáltalán nem lényegtelen, hogy az adott pénzbüntetési rendszernek milyen jellemzői vannak. Györgyi és Bárd ezeket a jellemzőket az alábbiakban foglalta össze:⁷³

- A pénzbüntetés meghatározása történhet tisztán a bűncselekménnyel arányos módon (ld. pl. Csemegi-kódex), de a terhelt kereseti, jövedelmi és vagyoni viszonyainak figyelembevételével is.

- Büntetés kiszabási módszer alapján megkülönböztetünk cselekményarányos (ún. globális) pénzbüntetési rendszert, amikor a bíróság az összes büntetés kiszabási körülmény együttes vizsgálata után egy összegben határozza meg a pénzbüntetés mértékét, valamint napi tételes rendszert, amikor a bíróság a cselekmény súlyának megfelelően meghatározza a napi tételek számát, majd a terhelt vagyoni, jövedelmi stb. viszonyai alapján az egy napi tétel összegét.

- A pénzbüntetés megfizetése és kialakítása alapján a pénzbüntetés vagy az ítélet jogerőre emelkedésével egy összegben válik esedékessé, vagy a pénzbüntetést eleve előre meghatározott részletekben kell megfizetni (mindkét módszer lehet a globális és a napi tételes rendszerben is). A második módszer egyik fajtája a folyamatos pénzbüntetés.

tés, amelynél a pénzbüntetést bizonyos időszakon keresztül az időszakosan befolyó jövedelem bizonyos százalékában kell megfizetni.⁷⁴

- A vagyoni, jövedelmi stb. viszonyok értékelése is két mód van. Az egyik szerint a napi tételek összege egyenlő a napi keresettel, míg a másik megoldásnál ebből le kell vonni a napi megélhetéshez szükséges összeget, és csak a jövedelem tiszta összege lesz a pénzbüntetés napi tétele.

- A pénzbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények köre meghatározható úgy, hogy a törvény kifejezetten csak pénzbüntetéssel rendeli büntetni a bűncselekményt (akkoriban 11 ilyen tényállás volt a Btk.-ban), alternatív módon teszi lehetővé a törvény a pénzbüntetés kiszabását (a szabadságvesztéssel és/vagy a javító-nevelő munkával 83 ilyen tényállást találtunk),⁷⁵ avagy az enyhítő rendelkezések alkalmazásával szabnak ki pénzbüntetést (több mint száz tényállásnál is lehetséges volt, különösen kétszeri leszállással). Míg azonban az alternatív szankciónál elegendő a célszerűségi szempontok figyelembe vétele, addig Györgyi és Bárd szerint enyhítésnél különösen nyomatékony enyhítő körülményeknek kell fennforogni.⁷⁶

- Végül a pénzbüntetés mértékének konkrét meghatározása történhet úgy, hogy a törvény egyáltalán nem határoz meg határokat, de úgy is, hogy meghatározza a pénzbüntetés (napi tételes rendszerben a napi tételek száma és az egy napi tétel összege) alsó és felső határát. Harmadik módszer az, amikor nemcsak az általános részben határozza meg a törvény az alsó- és felső határt, hanem az egyes bűncselekményeknél is külön határokat állapít meg.

A hazánkban is létező napi tételes rendszerben a bíróság csak a napi tételek számában fejezi ki a bűncselekmény súlyának az értékelését. Ezt Györgyi és Bárd ugyanolyan büntetékiszabási tevékenységnek tekinti, mint pl. a szabadságvesztés mértékének meghatározását. Szerintük a tulajdonképpeni büntetékiszabás a napi tételek számának meghatározásával be is fejeződik.⁷⁷ Az egy napi tétel összegének meghatározása idegen a büntetékiszabási tevékenységtől, hiszen ez nem más, mint a jövedelemigazolás, adóigazolás, adóérték bizonyítvány, a terhelt által szolgáltatott és a nyomozó hatóság által feltárt adatok alapján felderített jövedelmi-vagyoni viszonyok meghatározását követő számtani művelet (a meghatározott egy napi jövedelemből levont megélhetési költségekkel meghatározott összeg). Mivel a pénzbüntetést sok esetben tárgyalás mellőzésével szabják ki, ezért ezeket a bizonyítékokat már a nyomozás során mindenképpen fel kell tárn.⁷⁸

A súlyosítási tilalom szempontjából több olyan kérdés is van, amit a pénzbüntetés itt felvázolt jellemzői alapján lehet megválaszolni. A törvény és a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása a jogelméleti fejtegetésekkel ellentétesen kimondta, hogy mind a napi tételek száma, mind az egy napi tétel összege megemlése érdekében benyújtott fellebbezést a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek kellett tekinteni. Ez azért volt ellentétes a Györgyi és Bárd által kifejtettekkel, mert amennyiben a napi tételek számának meghatározásával befejeződik a büntetékiszabási tevékenység, akkor az egy napi tétel összegének meghatározása lényegében nem különbözik az egyéb járulékos

kérdésekről (pl. polgári jogi igény, bünyügyi költség) való döntéstől. Ebben az esetben viszont a jogi sorsának is az azokhoz hasonlóknak kellene lennie, azaz a pusztán az egy napi tétel összegének felemelése iránt bejelentett ügyészi fellebbezés nem oldja fel a súlyosítási tilalmat, sőt, akár ez is a részjogerő körének kibővítését jelenthetné (azaz a másodfokú bíróság – ha csak e körben jelentettek be fellebbezést – az ítélet többi részét nem is vizsgálhatná). Györgyi és Bárd nem ment ilyen messzire (azaz nem tartotta indokoltnak az ítélet többi részének részjogerőre emelését), hanem csak az alábbi javaslatot tette:⁷⁹ „Nem a büntetés súlyosítására irányuló fellebbezés az, ha a fellebbezés kizárólag az egynapi tételnek megfelelő összeg növelésére irányul. Ebben az esetben a másodfokú bíróság csupán az egynapi tételnek megfelelő összeget emelheti, de nem növelheti a pénzbüntetés napi tételeinek számát és nem alkalmazhat a pénzbüntetésnél súlyosabb büntetési nemet.” A részjogerő körének kibővítését azért nem tartották szükségesnek, mert a pénzbüntetés egynapi tétele összegének meghatározását nem tartották a járulékos kérdésekkel egy osztályba sorolhatónak. Az egynapi tétel összegének meghatározása a fizetendő pénzbüntetés mértékét döntően befolyásolja, ezért a büntetőjogi hátránnyal szorosabb a kapcsolata, mint a járulékos döntéseké – mondták.⁸⁰

Azzal, hogy a törvény és a kollégiumi állásfoglalás alapján az egy napi tétel összegének felemelése iránt benyújtott fellebbezés is feloldotta a súlyosítási tilalmat, a törvényhozó és a jogalkotó azt mondta ki, hogy semmi értelme nem volt a globális pénzbüntetési rendszert a napi tételes rendszerrel felváltani, hiszen ha a napi tételek számának megállapítását (büntetékiszabás) és az egy napi tétel összegének meghatározását (arányosítás) nem választjuk szét határozottan, akkor ez Györgyi és Bárd szerint nem más, mint a „napi tételes pénzbüntetési rendszer paródiája”.⁸¹ Hiszen ebben az esetben a bíróság nem csinál mást, mint meghatározza a pénzbüntetés mértékét (a globális módszernek megfelelően), majd azt visszaosztja napi tételeknek megfelelő napi összegekre.

Azzal egyet kell érteni, hogy ha az ügyész a fellebbezés indokaként a kiszabott pénzbüntetésnél súlyosabb büntetés kiszabását indítványozza, akkor az mindenképpen feloldotta a súlyosítási tilalmat. Ugyanez mondható el egyértelműen a napi tételek számának felemelése érdekében bejelentett ügyészi fellebbezésről. Mivel azonban a büntetékiszabás elvei csak a napi tételek számának meghatározásában játszanak szerepet és a bíróság tulajdonképpen ennek meghatározásakor szabja ki a pénzbüntetést, Györgyi és Bárd szerint csak azt az ügyészi fellebbezést tekinthetjük a terhelt terhére bejelentettnek, amely a napi tételek számának felemelését (is) indítványozza, hiszen csak ez sérelmezi a bíróság büntetékiszabási körülményeket értékelő döntését.⁸² A pénzbüntetés arányosítása tárgyában hozott (tehát az egynapi tétel összegét meghatározó) döntés elleni fellebbezés viszont ebből következően nem minősült a terhelt terhére bejelentettnek.

Később – miután az Alkotmánybíróság a törvényességi óvás intézményét alkotmányellenesnek tartotta – új rendkívüli perorvoslatként jelent meg a felülvizsgálat, amelyben általánosan érvényesült a súlyosítási tilalom, ugyanis

a 289. § (2) bekezdése alapján a Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati indítványt irányba szerint bírálta el (de a terhelt terhére kezdeményezett felülvizsgálat esetén a megtámadott határozatot a terhelt javára is megváltoztathatta, enyhítési tilalom tehát itt sem volt).⁸³ Később lehetővé vált a felülvizsgálat azon okból, ha a jogerős ítéletben a büntetés végrehajtását a Btk. 90. §-ában foglalt kizáró ok ellenére függesztették fel. Ilyen esetben a 291. § (6) bekezdése szerint a megismételt eljárásban nem érvényesült a súlyosítási tilalom.⁸⁴

A törvényesség érdekében előterjeszthető jogorvoslatot (rövidebb elnevezéssel törvényességi jogorvoslatot) az 1999. évi CX. törvény vezette be 2000. március 1-jei hatállyal. Az így beiktatott 291/I. § rendelkezései szerint a törvényességi jogorvoslatnak csak a terhelt javára lehetett érdemi kihatása (felmentés, kényszergyógykezelés mellőzése, eljárás megszüntetés, enyhébb büntetés kiszabása, enyhébb intézkedés alkalmazása). Ugyanez a törvény intézményesítette az 1973-as Be.-ben a jogegységi eljárást, és a 291/K. § alapján ennek a rendkívüli perorvoslatnak csak felmentés vagy eljárás-megszüntetés esetén lehetett érdemi kihatása az adott ügyre. A törvényességi jogorvoslat és a jogegységi eljárás során tehát abszolút súlyosítási tilalom érvényesült.

Összegzés

A súlyosítási tilalom a büntetőeljárás számos alapelvéből következő követelmény. Ezen elvek közül is ki kell emelni a favor defensionist, amely gyűjtőfogalom: a védelemnek több, az eljárásban érvényesülő kedvezményét jelölik vele. A törvényhozó kifejezetten nem fogadta el az egyenjogú „ügyfelek” minősítést a vád és a védelem tekintetében. A gyakorlat is azt mutatja, hogy a terhelt „halmozottan hátrányos helyzetű”. Éppen ezért a Be. számos részletrendelkezéssel igyekszik ezt a hátrányt némileg ellensúlyozni, enyhíteni.⁸⁵ A súlyosítási tilalom is a favor defensionis esetek közé tartozik, ezáltal a védelem elvéhez is szorosan kötődik.

A védelem elvének a súlyosítási tilalommal való összefüggéseire mutatott rá Nagy is, amikor kifejtette, hogy a terhelt javára bejelentett fellebbezés alkalmas ad a bíróságnak arra, hogy a védelem esetleg megsértett jogait megvédje, de nem szabad, hogy a súlyosítástól való félelem szűkítse ennek a védelmi jogosultságnak az érvényesülését.⁸⁶

A reformatio in peius tilalma emellett visszavezethető a legalitás-opportunitás elvére (az anyagi igazsággal is összefüggésben), a vádelvre (a kontradiktórium elvére) és a jogorvoslati jogosultság elvére is (nem is beszélve a manapság oly divatos egyéb elvekre, úgymint jogállamiság elve, tisztességes eljárás követelménye stb.). Emellett más eljárásjogi alapkövetelményeket is érint, mint pl. a teljes revízió elvének kivételét jelentő részjogerőt, hiszen az egymással anyagi halmazatban lévő bűncselekmények közül csak az egyiknek a terhelt terhére történő megtámadásával a felmentő (megszüntető) rendelkezés (rész)jogerőre emelkedik, ezáltal e bűncselekmények tekintetében

beáll a súlyosítás tilalma.⁸⁷ A részjogerővel kapcsolatosan Cséka a reformatio in peius tilalmának és a ne bis in idem elvének az összefüggéseire mutatott rá.⁸⁸

Az, hogy a súlyosítás lehetőségét a vádló erre irányuló fellebbezésének bejelentése teremti meg, azt jelzi, hogy a vádelv igen jelentős szerepet tölt be (és töltött be) a jogintézmény kialakulásánál. A vádelv megjelenése előtt ugyanis súlyosítási tilalomról sem beszélhettünk. Nagy szerint a vádelv nemcsak azt jelenti, hogy a bíróság annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet, és csak azzal a bűncselekménnyel kapcsolatosan, aki ellen és ami miatt az ügyész vádat emelt, hanem azt is, hogy az elsőfokú határozatban megnyugvó vádló akarata ellenére a másodfokú bíróság nem változtathatja meg az elsőfokú ítéletet a vádlott hátrányára.⁸⁹ De ugyanez igaz a jogorvoslati jogosultság elvére is.

A súlyosítási tilalom gyökereit Angyal a 18. századig vezette vissza, s szerinte azt a kontinentális országok az angol jogból vették át.⁹⁰ A tilalomnak két fajtája alakult ki: az abszolút és a relatív súlyosítási tilalom (emellett harmadik eset, amikor nem érvényesül súlyosítási tilalom). Abszolút súlyosítási tilomnál a másodfokú bíróság (még ha dönthet is másodfokon érdemben) az elsőfokú ítéletet a vádlott terhére sohasem változtathatja meg. Azaz, ha azt látja, hogy az elsőfokú bíróság ítélete túl enyhe, akkor még a terhelt terhére bejelentett fellebbezés esetén sem változtathatja meg az elsőfokú ítéletet.⁹¹ Relatív súlyosítási tilalom esetén viszont van lehetőség akár másodfokon is a terhelt terhére való változtatásra, ha a vádlott terhére az elsőfokú ítélet ellen fellebbezést jelentettek be. Az abszolút súlyosítási tilalom tehát a kasszatórius, a relatív súlyosítási tilalom a reformatórius, míg a súlyosítási tilalom nélküli szabályozás a vegyes fellebbeviteli rendszer jellemzője.⁹² (Farkas azonos tartalommal teljes, relatív, illetőleg nem érvényesülő súlyosítási tilalmak elnevezést használ.)⁹³

Hazánkban az 1896. évi Bp. (1896:33. törvénycikk) vezette be a súlyosítási tilalmat, amely egészen 1949-ig élt. Az 1949. évi XI. törvény aztán eltörölte a jogintézményt, mivel a perorvoslat fő célja az indokolás szerint ekkor az anyagi igazság érvényesítése és nem a vádlott helyzetének biztosítása volt (Cséka: „az anyagi igazság mindenek fölött állt”).⁹⁴ Ezt a rendszert illetve kritikával Király, amikor azt mondta, hogy a súlyosítást megengedő fellebbezési rendszer mellett igen nagy veszélyt jelent, ha kizárólag védői fellebbezésre születne súlyosabb ítélet.⁹⁵

Az 1951. évi Bp. (1951. évi III. törvény) sem beszélt súlyosítási tilomról, azaz megadta a reformatio in peius (korlátlan) jogát, de a rendkívüli perorvoslatoknál már ismét megjelentek a jogintézmény csírái. Ezen a helyzeten változtatott az 1954-es Bpn. (1954. évi V. törvény), amely a kasszációs-revíziós rendszer bevezetésén keresztül relatív súlyosítási tilalmat vezetett be azzal, hogy a terhelt terhére bejelentett fellebbezés esetén is csak a megismételt eljárásban lehetett súlyosítani (Cséka és Nagy szerint ez inkább abszolút súlyosítási tilalom volt, kizárólagos kasszációs jogkörrel kombinálva).⁹⁶ Mivel ez a rendszer akadályozta a gyors eljárás lefolytatását, az 1958-as Bpn. (1958. évi 16. sz. törvényerejű rendelet) le-

hetővé tette, hogy a terhelt terhére bejelentett fellebbezés esetén már maga a másodfokú bíróság a terhelt terhére változtathasson az elsőfokú ítéleten. (Cséka ezt nevezi feltételhez kötött szabályozásnak, s immáron ténylegesen relatív, kasszációs kötelezettség nélküli súlyosítási tilalomnak.)⁹⁷

A későbbi eljárási kódexek, az 1962-es Be. (1962. évi 8. sz. törvényerejű rendelet) és az 1973-as Be. (1973. évi I. törvény) alapjaiban ezt a rendszert vették át azzal, hogy a súlyosítási tilalom részletrendelkezéseit mind ezek a kódexek, mind a módosításaik folyamatosan csiszolták. Azonban mégsem mondható el, hogy ilyen történelmi fejlődést követően a hatályos Be. (1998. évi XIX. törvény) súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezéseivel maradéktalanul elégedettek lehetnének.

A súlyosítási tilalom szabályozása mellett a legáltalánosabb érv mindig is az volt, hogy meg kell akadályozni, hogy a védelem attól való félelmében ne merjen fellebbezni az általa sérelmesnek tartott elsőfokú ítélet ellen, hogy a kizárólag a terhelt javára benyújtott fellebbezés után a másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet a terhelt terhére változtassa meg, noha a védelmi fellebbezés hiányában az ügy el sem jutott volna másodfokra, és a korábbi (enyhébb) ítélet jogerőre emelkedett volna. Ezért nevezte Molnár a reformatio in peius tilalmát a „félelemmentes fellebbezés elvének”.⁹⁸

Ugyanakkor a reformatio in peius tilalmával szemben számos ellenérvet is felsorakoztattak:⁹⁹

- a vádelv túlhajtása;
- a törvényesség megsértése;
- az anyagi igazság megsértése;
- az eljárás költségessége;
- az eljárás bürokratizálódása;
- a kasszációs végzésben levő iránymutatásnak a bírói függetlenséget sértő jellege;

- a túlzott liberalizmus megnyilvánulása;
- az alaptalan fellebbezéseket gerjesztő hatása;
- az eljárás formalizmusának növekedése stb.

Delitalia ennek megfelelően a súlyosítási tilalom jogi alapjainak elemzése és a történeti áttekintés után kifejezetten arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a súlyosítási tilalmat a modern büntetőeljárásban el kell vetni.¹⁰⁰

Ezen ellenérvek ellenére a legtöbb országban ismerték és a mai napig is (kisebb-nagyobb eltérésekkel) elfogadott a súlyosítási tilalom.

A súlyosítási tilalom tartalmilag nem más, mint a reformáció korlátja. Az anyagi jogi reformáció sokszor összekapcsolódik a ténybeli reformációval (pl. megállapítják, hogy a terhelt nemcsak elvette az idegen dolgot, hanem az elvételkor erőszakot is alkalmazott, ezért a bűncselekmény minősítése nem lopás, hanem rablás), de ténybelileg megalapozott elsőfokú ítéletet is követhet anyagi jogi reformáció. Ennek az anyagi jogi reformációnak Molnár szerint három feltétele van:¹⁰¹

- joghatályos fellebbezést jelentettek be;
- az elsőfokú bíróság megsértette az anyagi jog szabályait;
- az ítéletet nem kell hatályon kívül helyezni (pl. eljárási szabálysértés vagy megalapozatlanság miatt).

Az anyagi jogi reformációnak két jelentős korlátja lehet. Az egyik a részjogerő, a másik maga a súlyosítási tilalom, ezek tehát meghatározzák a reformatio in iure terjedelmét. Hasonló korlátot jelentett már a korábbi büntetőeljárási kódexekben is a jelentéktelen módosítás tilalma, valamint a polgári jogi igénynél a rendelkezési jog érvényesülése. Időlegesen korlátozza az anyagi jogi változtatást az eljárás felfüggesztése, amely csak akkor válik végleges korláttá, ha az ügy közben elévül. Anyagi jogi hiba miatt nem kerülhet sor kasszációra, csak reformációra (ha a másodfokú bíróság a hibát kiküszöböli), vagy helybenhagyásra (ha hibát nem kell vagy – pl. éppen a reformatio in peius tilalma miatt – nem lehet kiküszöbölni).

A súlyosítási tilalom az áttekintett korábbi szabályozások szerint is alapvetően két anyagi jogi reformációt tiltott: az elsőfokú bíróság által felmentett (eljárás megszüntetése alatt álló) vádlott bűnösségének megállapítását, illetőleg az elsőfokú bíróság által elítélt vádlottal szemben a szankció súlyosítását. Előbbi három elemből áll (a cselekmény bűncselekmény; azt a terhelt követte el; a terhelt bűnös és büntethető), ezért a bűnösség megállapítására irányuló fellebbezésen nemcsak kifejezetten a felmentett vádlott bűnösségének megállapítását indítványozó nyilatkozatot kellett érteni, hanem bármilyen, a bűnösség itt említett tárgyát képező elemre vonatkozó fellebbezést is. Ha tehát pl. az ügyész azért fellebbezett, mert szerinte nem állt fenn az elsőfokú bíróság által megállapított büntethetőséget kizáró ok (pl. jogos védelem), akkor ezt már önmagában a bűnösség megállapítására irányuló fellebbezésnek kellett tekinteni (hiszen magában hordozta azt az indítványt, hogy ha nem áll fenn büntethetőséget kizáró ok, akkor a felmentett vádlott bűnösségét kell megállapítani).¹⁰² A bűnösség megállapításának azonban önmagában nincs nagy jelentősége, ha nem kapcsolódik hozzá valamilyen büntetőjogi szankció.

Azt tehát, hogy érvényesült-e a súlyosítási tilalom, a jogfejlődés eredményeképpen kialakult feltételrendszer alapján az határozta meg, hogy nyújtottak-e be a terhelt terhére joghatályos fellebbezést (relatív súlyosítási tilalom). Cséka szerint ilyen joghatályos, a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek kellett tekinteni

- a) a felmentett vádlott bűnösségének megállapítására,
- b) az elítélt vádlott esetén pedig a súlyosabb minősítésre vagy
- c) a szankció súlyosítására irányuló fellebbezést.

Ad a): A bűnösség megállapítására irányult a fellebbezés, ha¹⁰³

- megtámadta a felmentő ítéletet (megszüntető végzést, önálló intézkedést tartalmazó határozatot), és egyben a bűnösség megállapítását és a vádlott elítélését indítványozta;
- önállóan alkalmazott intézkedés helyett büntetés kiszabására irányult;
- megtámadta a felmentő ítélet (megszüntető végzés, önálló intézkedést tartalmazó határozat) megalapozatlanságát, indítványozta annak kiküszöbölését és bűnösség megállapítását;

• sérelmezte azt az eljárási szabálysértést, amelynek felmentő ítélet (megszüntető végzés, önálló intézkedést tartalmazó határozat) lett az eredménye.

Ad b): A bűncselekmény súlyosabb minősítésére irányult a fellebbezés, ha¹⁰⁴

• súlyosabb büntetési tétel alá eső bűncselekmény megállapítását indítványozta;

• bűnségély helyett felbújtói vagy tettesi alakzat, kísérlet helyett befejezett bűncselekmény, egység helyett többség (halmazat) megállapítására irányult (BH 1979/12.).

Ad c): A súlyosabb szankció kérdését a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma által kiadott újabb és újabb állásfoglalások megfelelő értelmezésével kellett eldönteni.

A fentiek alapján nem a vádlott terhére bejelentett fellebbezés volt, ha

• felmentés helyett eljárásmegszüntetés vagy önálló intézkedést indítványozott (vagy fordítva);

• a felmentés vagy eljárásmegszüntetés más jogalapjának megállapítására irányult;

• az önálló intézkedésnek más intézkedésre való felerősítését indítványozta;

• csak egyes járulékos kérdéseknek – akár a vádlott hátrányára – való megváltoztatására irányult.¹⁰⁵

A súlyosítási tilalom a jogfejlődésben igen fontos garanciális jogelvvé vált. Érvényesülésének csak a törvény határozott meg korlátokat. Ahogyan Rácz fogalmazott: áttörése még olyan nyilvánvaló anyagi jogszabálysértés esetén is kizárt volt, mint pl. az az eset, amikor az elsőfokú bíróság a törvényi minimum alatt szabta ki a szabadságvesztés tartamát.¹⁰⁶ A reformatio in peius tilalma által bekövetkezett ilyen jogsértések csak rendkívüli perorvoslatok keretében voltak orvosolhatók és többnyire csak szűk határidőn belül. Ez ugyan áttörte az anyagi igazság elvét, ugyanakkor ez felelt meg a többi eljárásjogi és alkotmányos elvnek. S noha felmerülhet, hogy a súlyosítási tilalomnak nemcsak a perorvoslati eljárásban, hanem az egész büntetőeljáráson keresztülhúzódozó jogelvként kellene funkcionálni,¹⁰⁷ ennek kimondására sem a külföldi, sem a hazai jogalkotásban nem került eddig sor.

Jegyzetek

* A tanulmány első része a *Jogtörténeti Szemle* 2010. évi 4. számában jelent meg.

¹ Molnár István: *A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban* (Magyar Jog, 1980. 5., 425. p.).

² A törvényes vád hiánya tehát nem minősült ilyen eljárási szabálysértésnek, ami feloldotta volna a súlyosítási tilalmat. Adott ügyben a Legfelsőbb Bíróság mégis úgy döntött, hogy ha magánvádló képviselte a vádat egy egyébként közvád alá eső ügyben, akkor ezt „úgy kellett tekinteni”, mintha az elsőfokú bíróság túllépte volna a hatáskörét, ezáltal ilyenkor sem érvényesült a megismételt eljárásban a súlyosítási tilalom (BH 4356). Ez a felfogás illetl a kor szelleméhez, de semmiképpen nem tekinthető jogilag megalapozottnak.

³ Tremmel Flórián: *Magyar büntetőeljárás* (Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001, 488. p.).

⁴ Barbarics Ferenc kiemeli, hogy a súlyosíthatóság alapja nem az új tény, hanem az új bizonyíték, azaz a „régí” bizonyíték alapján felmerülő új tény nem oldotta fel a súlyosítási tilalmat (Barbarics Ferenc: *A súlyosítási tilalom*. Magyar Jog, 1968, 7., 424. p.; a továbbiakban Barbarics, 1968).

⁵ A többes szám használata („bizonyítékok”, „tények”) törvényszerkesztési hiba, hiszen nyilvánvalóan egy új, jelentős bizonyíték alapján is megállapítható pl. az emberölés alapesete helyett egy minősített eset, és ez is megalapozhatta a súlyosítást a megismételt eljárásban akkor is, ha az alap elsőfokú eljárásban a terhelt terhére nem jelentettek be fellebbezést.

⁶ Adott ügyben az elsőfokú bíróság súlyos testi sértésért 5 hónapi szabadságvesztést szabott ki. Az ítélet ellen csak a védelem fellebbezett, de a megyei bíróság megállapította, hogy felmerült az iratok alapján az emberölés kísérletének megállapíthatósága. A kasszációs végzésben ezért elrendelte, hogy az ügyet a megismételt eljárás során a megyei bíróság bírálja el elsőfokon. A megyei bíróság ki is mondta a vádlott bűnösségét emberölés kísérletében, és ezért a büntetést jelentősen súlyosította arra tekintettel, hogy a súlyosítási tilalom a hatáskör túllépése miatt nem állt be. A megyei bíróság ítélete ellen a védelem fellebbezett enyhítésért, és a Legfelsőbb Bíróság mint másodfokú bíróság megállapította, hogy a helyes minősítés mégiscsak a súlyos testi sértés. Így az elsőként eljáró elsőfokú bíróság mégsem lépte túl hatáskörét, ezáltal beállt a súlyosítási tilalom, így a Legfelsőbb Bíróság mint (második) másodfokú bíróság nem léphetett túl az elsőként kiszabott 5 hónapi szabadságvesztésen.

⁷ Jászai Dezső (szerk.): *A büntető eljárás kommentárja*. Második kötet (KJK, Budapest, 1967, 1246. p.; a továbbiakban: Jászai, 1967).

⁸ Barbarics, 1968: i. m., 425. p.

⁹ Barbarics, 1968: i. m., 425. p.

¹⁰ Barbarics, 1968: i. m., 425. p.

¹¹ Jászai, 1967: i. m., 1236. p.

¹² Jászai, 1967: i. m., 1237. p.

¹³ A törvényességi óvásnál már úgy fogalmazott az 1962-es Be., hogy a terhelt számára hátrányosabb rendelkezést nem lehetett hozni, tehát ott tágabban érvényesült a súlyosítási tilalom. (Jászai, 1967: i. m., 1237. p.).

¹⁴ A Legfelsőbb Bíróság bk. 315. sz. állásfoglalása szerint a felmentéssel egy tekintet alá esett az eljárás megszüntetése.

¹⁵ Jászai, 1967: i. m., 1237–1239. p.

¹⁶ Adott esetben az elsőfokú bíróság a terhelt bűnösségét könnyű testi sértésben mondta ki. Az ítélet ellen csak a terhelt és védője fellebbezett. A másodfokú bíróság a tényállás kiegészítése és helyesbítése mellett megállapította, hogy a terhelt cselekményének helyes minősítése akkori szóhasználattal erőszakos nemi közönség kísérlete, emellett a vádlottat az elsőfokon kiszabott büntetésre ítélte. Ha a súlyosabb minősítés mellett a büntetés törvénysértően enyhévé vált volna, akkor törvényességi óvással lehetett volna élni.

¹⁷ Tehát az 1962-es Be. nem tiltotta, hogy a másodfokú bíróság olyan új intézkedést alkalmazzon, amelyet az elsőfokú bíróság nem alkalmazott, még akkor sem, ha egyébként beállt a súlyosítási tilalom.

¹⁸ Kényszergyógykezelést tehát a másodfokú bíróság szabadon elrendelhetett, tekintet nélkül arra, hogy az elsőfokú bíróság elítélte vagy felmentette a terheltet, illetőleg az elsőfokú ítélet ellen jelentettek-e be a terhelt terhére fellebbezést. (Barbarics, 1968: i. m., 423. p.).

¹⁹ A közkegyelemre vonatkozó megállapítások ugyanis csak deklaratív jellegűek, ezért a bíróság a téves döntését a jogerő után is megváltoztathatta volna (Barbarics, 1968: i. m., 424. p.).

²⁰ Jeszenszky Ferenc: *A súlyosítási tilalom a fellebbezési eljárásban* (Magyar Jog, 1956. 1., 6. p.).

²¹ De kizárólag a feltételes szabadságra bocsátás korlátozása vagy kizárása végett bejelentett fellebbezés nem minősült a terhelt terhére bejelentettnek (Legfelsőbb Bíróság bk. 418. sz. állásfoglalás, II. pont.). Ugyanezt erősítette meg a Legfelsőbb Bíróság büntető és katonai kollégiumának 397. sz. állásfoglalása, amely szerint a feltételes szabadság korlátozása, illetve kizárása nem büntetés-kiszabási,

- hanem büntetés-végrehajtási rendelkezés, ezért azt nem érintette a súlyosítási tilalom.
- ²² Molnár, 1980: i. m., 427. p.
- ²³ Barbarics, 1968: i. m., 424. p.
- ²⁴ Molnár, 1980: i. m., 427. p.
- ²⁵ Király szerint a bírói gyakorlat ma is az, hogy a súlyosítási tilalom szempontjából nemcsak a büntetés kiszabásának időpontjában jelentkező közvetlen hátrányt kell értékelni, hanem az ítélet távlati következményeire (elévülés, mentesítés, visszaesés, feltételes szabadság) is tekintettel kell lenni (Király Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Budapest, 2000, 474. p.).
- ²⁶ Barbarics szerint a szabadságvesztés felfüggesztése vagy végrehajthatósága pusztán végrehajtási kérdés, az elítéltetéshez fűződő külön jogi következmény (és nem a büntetés súlyosságának kérdése), ezért szerinte akkor is engedélyezni kellett volna a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának másodfokon való elrendelését, ha az elsőfokú ítélet ellen egyébként a terhelt terhére nem fellebbeztek. A szerző a gondolatmenetet továbbvitte, és megállapította, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtása végett bejelentett fellebbezést nem lehet a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek tekinteni (Barbarics, 1968: i. m., 423–424. p.).
- ²⁷ Jászai, 1967: i. m., 1242–1243. p.
- ²⁸ Molnár, 1980: i. m., 428. p.
- ²⁹ Molnár, 1980: i. m., 428. p.
- ³⁰ Barbarics, 1968: i. m., 420–421. p.
- ³¹ Barbarics, 1968: i. m., 422. p.
- ³² Jászai, 1967: i. m., 1163. p.
- ³³ Az eredeti szövegben ennek a bekezdésnek a számozása (2) volt, de azt az 1966. évi 16. számú törvényerejű rendelet – az összbüntetésekkel kapcsolatos perújítási rendelkezés beiktatásával – (3)-ra módosította.
- ³⁴ Jászai, 1967: i. m., 1296. p.
- ³⁵ Molnár, 1980: i. m., 425. p.
- ³⁶ Rác György: *Fellebbezés, perújítás, törvényességi óvás* (Magyar Jog, 1968. 8., 460. p.).
- ³⁷ Barbarics, 1968: i. m., 425. p.
- ³⁸ Jászai, 1967: i. m., 1295. p.
- ³⁹ Jászai, 1967: i. m., 1323. p.
- ⁴⁰ Tóth Éva: *Adalék a súlyosítási tilalom kérdéséhez* (Magyar Jog, 1987. 6., 526. p.).
- ⁴¹ Vö.: Cséka Ervin: *A büntető jogorvoslatok alaptanai* (KJK, Budapest, 1985, 265. p.; a továbbiakban Cséka, 1985).
- ⁴² Cséka ezt helyesnek is tartotta, mondván, hogy a terhelt számára minden hátrányosabb döntés tartalmát csak a rendkívüli perorvoslatok során kell kimondani (Cséka, 1985, 265. p.).
- ⁴³ Rudas György (szerk.): *Büntetőeljárás-jog* (Budapest, 1974, 471. p.).
- ⁴⁴ Viszont akár a napi tételek számának, akár az egy napi tétel összegének felemelésére irányuló fellebbezés a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek minősült, azaz annak eredményeképpen bármilyen módon (akár kizárólag az egyik felemelésére irányuló fellebbezés esetén mindkettő súlyosításával) lehetett súlyosabb pénzbüntetést – sőt, akár szabadságvesztést is – kiszabni másodfokon. Lásd Cséka Ervin: *A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei* (Jogtudományi Közlöny, 1984. 3., 133. p.; a továbbiakban: Cséka, 1984).
- ⁴⁵ Barbarics, 1968: i. m., 422. p.; Kónya István: *Gondolatok egy állásfoglalás születéséről* (Magyar Jog, 1995. 12., 706. p.); Molnár, 1980: i. m., 430. p.
- ⁴⁶ Cséka, 1984: i. m., 132. p.
- ⁴⁷ Wiener A. Imre: *A főbüntetés helyett alkalmazott mellékbüntetés és a súlyosítási tilalom* (Magyar Jog, 1980. 6., 493. p.; a továbbiakban: Wiener, 1980).
- ⁴⁸ A 88. §-t azóta többször módosították, sőt, 2010. május 1-jétől hatályon kívül helyezte a jogalkotó.
- ⁴⁹ És ugyanígy: 40 000 Ft pénzbüntetés nyilvánvalóan enyhébb, mint egy 400 000 Ft-nak megfelelő vagyonek Kobzás (Wiener, 1980: i. m., 494. p.).
- ⁵⁰ Wiener, 1980: i. m., 496. p.
- ⁵¹ Molnár, 1980: i. m., 431. p.
- ⁵² Molnár, 1980: i. m., 431. p.
- ⁵³ Wiener, 1980: i. m., 496. p.
- ⁵⁴ Kónya István: *Gondolatok egy állásfoglalás születéséről* (Magyar Jog, 1995. 12., 706. p.; a továbbiakban: Kónya, 1995).
- ⁵⁵ Kónya ezen jól hangzó érvének némiképp ellentmond, hogy ilyen okfejtéssel magasabb tartamú, de felfüggesztett szabadságvesztést is ki lehetett volna szabni a végrehajtandó szabadságvesztés helyett a súlyosítási tilalom beállta ellenére. A valós és elfogadható érv inkább az volt, hogy a főbüntetések sorrendje egyben a jogalkotó által feltételezett súlyossági sorrendet is tükrözte.
- ⁵⁶ Kónya, 1995: i. m., 707. p.
- ⁵⁷ Kónya, 1995: i. m., 708. p.
- ⁵⁸ Molnár, 1980: i. m., 428. p.
- ⁵⁹ Bárd Károly: *A szabálysértések büntetőeljárásban történő elbírálásának egyes gyakorlati kérdései* (Magyar Jog, 1976. 3., 190. p.; a továbbiakban: Bárd, 1976).
- ⁶⁰ Bárd, 1976: i. m., 190. p.
- ⁶¹ A hatályos szabályozás szerint ez a probléma így már nem áll fenn, hiszen a 354. § (3) bekezdése szerint ha az elsőfokú bíróság a büncselekmény miatt kiszabott büntetés vagy büntetés helyett alkalmazott intézkedés mellett a vádlottat valamely büncselekmény miatt emelt vád alól felmenti, vagy vele szemben az eljárást megszünteti, a büncselekmény miatt kiszabott büntetés vagy a büntetés helyett alkalmazott intézkedés – ha a vádlott terhére a fellebbezést kizárólag a felmentés vagy a megszüntetés ellen jelentették be – csak akkor súlyosítható, ha az ítélet felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezése miatt bejelentett fellebbezés sikeres.
- ⁶² Szabóné Nagy Teréz: *A szocialista büntető igazságszolgáltatás egysége és differenciálása* (Budapest, 1974, 300–301. p.).
- ⁶³ Cséka, 1984: i. m., 131. p.
- ⁶⁴ Molnár, 1980: i. m., 429. p.
- ⁶⁵ Molnár, 1980: i. m., 430. p.
- ⁶⁶ Kónya, 1995: i. m., 709. p.
- ⁶⁷ Cséka, 1985: i. m., 262. p.
- ⁶⁸ Ezt a rendelkezést az 1987. évi IV. törvény 60. §-a hozta a Be-be 1988. január 1-jei hatállyal.
- ⁶⁹ A napi tételes pénzbüntetési rendszert a magyar szakirodalom „skandináv” pénzbüntetési rendszernek is nevezte, tekintettel arra, hogy noha Portugáliában már 1852-ben megjelent, igazán sikeres és időtálló bevezetésére Finnországban és Svédországban került sor. Lásd Mittermaier, W.: *Das Tagesbussensystem in Skandinavien* (Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1935, 646–654. p.).
- ⁷⁰ Györgyi-Bárd, 1978: i. m., 10. p.
- ⁷¹ Gödöny József: *A büntetés alakulása és a kodifikáció* (Magyar Jog, 1975, 433–442. p.).
- ⁷² Györgyi Kálmán: *A büntetékiszabás elvi kérdései és a kodifikáció* (Jogtudományi Közlöny, 1977, 131–132. p.).
- ⁷³ Györgyi Kálmán–Bárd Károly: *A pénzbüntetés és a kodifikáció* (Jogtudományi Közlöny, 1978. 1., 12–13. p.; a továbbiakban: Györgyi–Bárd, 1978).
- ⁷⁴ Baumann, Jürgen: *Von den Möglichkeiten einer Laufzeitgeldstrafe* (Juristenzeitung, 1963, 735. p.).
- ⁷⁵ Györgyi Kálmán–Bárd Károly: *A pénzbüntetés kiszabása és a súlyosítási tilalom* (Magyar Jog, 1980. 3., 206. p.; a továbbiakban: Györgyi–Bárd, 1980).
- ⁷⁶ Györgyi–Bárd, 1978: i. m., 13. p.
- ⁷⁷ Györgyi–Bárd, 1978: i. m., 15. p.
- ⁷⁸ Györgyi–Bárd, 1978: i. m., 16. p.
- ⁷⁹ Györgyi–Bárd, 1980: i. m., 205. p.
- ⁸⁰ Györgyi–Bárd, 1980: i. m., 210. p.
- ⁸¹ Györgyi–Bárd, 1980: i. m., 208. p.
- ⁸² Györgyi–Bárd, 1980: i. m., 209. p.
- ⁸³ Az 1992. évi LXIX. törvény vezette be a felülvizsgálatot, 1993. január 1-jei hatállyal.
- ⁸⁴ A 2001. évi XXXI. törvény által bevezetett szabály 2001. június 27-én lépett hatályba.

- ⁸⁵ Fenyvesi Csaba–Herke Csongor–Tremmel Flórián: *Új magyar büntetőeljárás* (Dialog Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 88. p.; a továbbiakban: Fenyvesi–Herke–Tremmel, 2004).
- ⁸⁶ Nagy Lajos: *Fellebbezés a büntetőperben* (Budapest, 1960, 310. p.; a továbbiakban: Nagy Lajos, 1960).
- ⁸⁷ *A büntetőeljárás törvény magyarázata*. 2. kötet (KJK-KERSZÖV, Budapest, 658. p.)
- ⁸⁸ Cséka, 1984: i. m., 128. p.
- ⁸⁹ Nagy Lajos, 1960: i. m., 310. p.
- ⁹⁰ Angyal Pál: *Anyagi és alaki büntetőjog. Az érvényben lévő törvényekben foglalt büntetőjogi szabályok összeállítása a iudikatura feltüntetésével* (Budapest, 1917, 164. p.; a továbbiakban: Angyal, 1917).
- ⁹¹ A jogorvoslatok kialakulásakor egyébként a terhelt terhére nem is lehetett fellebbezni. Ahogy Angyal fogalmazott: „ha a vádlott felmentett vagy megnyugodott, úgy a közzvádoló nem élhet perorvoslattal”. (Angyal, 1917: i. m., 164. p.)
- ⁹² Molnár, 1980: i. m., 426. p.
- ⁹³ Farkas Ákos–Róth Erika: *A büntetőeljárás* (KJK KERSZÖV, Budapest, 2004, 302. p.)
- ⁹⁴ Cséka, 1984: i. m., 129. p.
- ⁹⁵ Király Tibor: *A védelem és a védő a büntető ügyekben* (KJK, Budapest, 1962, 237. p.)

- ⁹⁶ Cséka, 1984: i. m., 129. p.; Nagy Lajos, 1960: i. m., 309. p.
- ⁹⁷ Cséka, 1984: i. m., 129. p.
- ⁹⁸ Molnár László: *A reformatio in peius tilalmának érvényesülése a Bp. 202. § a)-c) pontjára alapított hatályon kívül helyezést követő új eljárásban* (Magyar Jog, 1956. 4., 109. p.)
- ⁹⁹ Molnár, 1980: i. m., 426. p.
- ¹⁰⁰ Delitalia, Giacomo: *Il divieto della reformatio in peius nel processo penale* (Milano, 1927, 216. p.)
- ¹⁰¹ Molnár, 1980: i. m., 429. p.
- ¹⁰² Molnár, 1980: i. m., 430. p.
- ¹⁰³ Cséka, 1984: i. m., 133. p.
- ¹⁰⁴ Cséka, 1984: i. m., 133. p.
- ¹⁰⁵ Ilyen járulékos kérdés lehetett Cséka szerint a szabadságvesztés végrehajtási fokozata, a feltételes szabadság, a büntetőeljárásban elbírált szabálysértés, a kegyelem, a mentesítés, a pénzmellékbüntetés átváltoztatási kulcsa, a büntügyi költség, az összbüntetésbe foglalás, az ítélet kijavítása körébe tartozó nem tartalmi hibák stb. (Cséka, 1984: i. m., 134. p.)
- ¹⁰⁶ Rácz, 1968: i. m., 460. p.
- ¹⁰⁷ Fenyvesi–Herke–Tremmel, 2004: i. m., 530. p.

MŰHELY

Rigó Kinga

Adalékok az egyetemi bíráskodás történetéhez – különös tekintettel a magyar egyetem alapszabályaiban foglaltakra

Az európai egyetemek, autonómiájuk részeként hagyományosan magukénak tudták – és bizonyos értelemben tudják ma is – azt a jogot, hogy ítélkezzenek tagjaik tevékenysége felett, sőt, szükség esetén meg is büntessék őket. Erre az egyik első példa az I. Frigyes által 1155-ben Bologna egyetemének adott ún. Authentica Habita privilégium, amelynek értelmében, amennyiben az egyetem hallgatóit beperelték volna, joguk volt választani, vajon tanáraik vagy a város püspöke ítéljenek-e felettük.¹ Figyelemmel arra, hogy az oktatás egészét majd csak az abszolutizmus vonja az állam hatókörébe a 18. század második felében, az egyetemi igazságszolgáltatás, az egyetemi bíráskodás a magyar királyságban sokáig az egyetemeiket megillető általános szokásokon alapult.

Első egyetemünk, a pécsi (1367) professzorai, hallgatói esetében ugyanúgy létezett minden privilégium, szabadság és mentesség, mint bármely más európai (pl. a krakkói) egyetem esetében. Az egyetemet megillető mentesség pedig jelentette az általános joghatóság alóli mentességet is: „*sind sie vor kirchliches oder weltliches Gericht nicht zu ziehen*”.² A pécsi egyetem történetének kutatója, Petrovich Ede valószínűsíti továbbá, hogy a 14–15. század fordulóján történt – sajnálatos módon halálos kimenetelű – diákincidens, a hozzá tartozó orvosi szakvéleménnyel együtt szintén az egyetemi bíráskodásnak képezte tárgyát,³ s közismert az is, hogy a pozsonyi egyetemen (kb. 1465–1490) az egyetemi bíráskodás a kancellárián zajlott.⁴

A magyar egyetemtörténetben elszenvedett több, kisebb-nagyobb kényszerszünetet követően a nagyszombati egyetem (1635) élesztette újjá az egyetemi bíráskodás hagyományát, amelynek bírósága gyakran ténylegesen alkalmazta a hallgatókkal szemben a pallosjogát,⁵ bár a halálbüntetés tényleges végrehajtása – az egyetem és a város közötti hatásköri összetűzés eredményeként megszületett 1641-es uralkodói döntés eredményeként – a városi tanács (Nagyszombat) hatáskörébe tartozott.⁶

Jóllehet az abszolutizmus megváltoztatta ezt a szokásjogi alapú megközelítést, és a teljes egyetemi irányítást a központi hatalomhoz rendelte, az egyetemi bíráskodás alapvetően továbbra is a korábbi gyakorlat továbbélését jelentette. A Ratio Educationis értelmében az – egyébként a Helytartótanács irányítása alá helyezett – egyetem elkülönült egyetemi hatósággal rendelkezett, amelynek hatáskörébe tartozott a jogesetek eldöntése, a rend és az erkölcsi fegyelem fenntartása, az akadémikusok vétségeinek kivizsgálása, az egyetem saját közrendjének fenntartása és szükség esetén a büntetés kiszabása.⁷ Bár az egyetem akadémiai hatósága alapvetően az egyetem tagjaiból – rektor,